

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
VASA YRKESHÖGSKOLA
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Vappu Jokiranta

VAIETTU TODELLISUUS

Kehitysvammaisten seksuaalinen hyväksikäyttö

Sosiaali- ja terveysala
2012

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Vappu Jokiranta
Opinnäytetyön nimi	Vaiettu todellisuus. Kehitysvammaisten seksuaalinen hyväksikäyttö
Vuosi	2012
Kieli	suomi
Sivumäärä	60 + 3 liitettä
Ohjaaja	Hans Frantz

Tutkimuksessa haluttiin selvittää kehitysvammaiseen henkilöön kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä, sen tunnistamista sekä tietoa tapahtumien määrästä. Tutkimuksen tavoitteena oli saada selville lisäkoulutuksen tarve liittyen kehitysvammaisen seksuaaliseen kehitykseen sekä turvataitokasvatukseen. Tutkimuksen tuloksena saatiin myös Pohjanmaan alueella tehdyt rikosilmoitukset vuosina 2007–2011.

Kehitysvammaisiin kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä on olemassa ja lähes kolmannes joutuu seksuaalisen ahdistelun kohteeksi. Alan ammattilaiset joutuvat työssään kohtaamaan uhriksi joutuneita, jotka tavalla taikka toisella eivät itse saa kerrottua tapahtuneesta. Ammattilaisille jää mahdollisuus tulkita tapahtuneesta ilmeentyviä oireita, jotka kuitenkin saattavat jäädä itse kehitysvammaisuuden peittoon. Tutkimus on kvantitatiivinen eli määrällinen ja se suoritettiin kontrolloidulla kyselylomakkeella. Kysely osoitettiin alan ammattilaisille, jotka vastasivat kyselyyn anonyymisti ja oman kiinnostuksensa mukaan.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että alan ammattilaiset omaavat hyvät valmiudet tunnistaa seksuaalisesti hyväksikäytetty kehitysvammainen henkilö. Hyväksikäyttötapa-uksia taikka sen epäilyjä oli suhteellisen paljon työntekijän uran aikana. Tehtyjen rikosilmoitusten määrä kuitenkin jäi vähäiseksi. Alan ammattilaiset toivoivat lisäkoulutusta sekä kehitysvammaisen seksuaalisesta kehityksestä että turvataitokasvatuksesta. Koulutuksien avulla voitaisiin ennaltaehkäistä, antaa rohkeutta ilmoitustekoon sekä lisätä jo ennestään hyvää ammattitaitoa kohdata ja toimia kehitysvammaisen kanssa, joka on joutunut hyväksikäytön uhriksi.

Avainsanat	kehitysvammaisuus, seksuaalinen kehitys, seksuaalinen hyväksikäyttö, turvataitokasvatus.
------------	--

ABSTRACT

Author	Vappu Jokiranta
Title	The Untold Stories. Sexual Abuse of Intellectually and Developmentally Disabled
Year	2012
Language	Finnish
Pages	60 + 3 Appendices
Name of Supervisor	Hans Frantz

The purpose of the research was to study the sexual abuse of an intellectually and developmentally disabled person, identifying it and getting information about the number of cases. The aim was to find out if there is a need for further education on sexual development and safety skills education of the intellectually and developmentally disabled. One of the results of the research was information on the number of reports of offence in the Ostrobothnian region in years 2007-2011.

Sexual abuse against intellectually and developmentally disabled exists and almost one third of them faces sexual harassment. Professionals in the field meet victims of sexual abuse who for some reason cannot themselves tell about what has happened. The professionals have a possibility to interpret symptoms resulting from the incidents, but these symptoms may be hidden behind the disability. The research is quantitative and it was carried out using a controlled questionnaire. The questionnaire was targeted to the professionals in the field and they answered anonymously and according to their own interests.

The research showed that the professionals have the skills and knowledge to recognise an intellectually and developmentally disabled person who has been sexually abused. The professionals come across relatively many instances or suspicions on sexual abuse during their careers. However, the number of reports of offence remained small. Professionals wished for further education on sexual development and safety skills education of an intellectually and developmentally disabled person.

With help of training, sexual abuse could be prevented, the employees would gain courage to report the offences and they could increase their professional skills and the way to encounter and interact with an intellectually and developmentally disabled person who has been sexually abused.

Keywords	intellectual and developmental disability, sexual development, sexual abuse, safety skills education
----------	--

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	10
2	KEHITYSVAMMAISUUS.....	12
	2.1 Kehitysvammaisuuden luokittelu ja sen käyttötarkoitus	13
3	HÄIRIÖTILAT.....	16
	3.1 Persoonallisuushäiriöt.....	17
	3.2 Haastava käyttäytyminen.....	17
4	SEKSUAALINEN KEHITYS.....	19
	4.1 Itsemääräämisoikeus.....	20
	4.2 Seksuaalioikeus	21
5	VÄLITÄN SINUSTA - VÄLITÄ MINUSTA.....	24
6	SEKSUAALINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ.....	26
	6.1 Seksuaali- ja turvakasvatuksen tärkeys	28
	6.2 Seksuaalikasvatuksen ja turvataitokasvatuksen tavoitteet.....	28
7	KEHITYSVAMMAHUOLLON NORMIPERUSTA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ.....	31
	7.1 Lait	31
	7.2 Kehitysvammahuollon järjestöt.....	32
8	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	34
	8.1 Tutkimuskysymykset.....	34
	8.2 Tutkimusmenetelmän valinta	35
	8.3 Aineistonkeruumenetelmä.....	35
	8.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	36
9	TUTKIMUSTULOKSET	37
	9.1 Taustatiedot	37
	9.2 Seksuaalisen hyväksikäytön kriteereiden tunnistaminen	41

9.3 Seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen	42
9.4 Tarvittavat tiedot ja taidot seksuaalista hyväksikäyttöä kohdatessa.....	45
9.5 Seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen ja taidot toimia tilanteessa.....	48
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	50
11 POHDINTA	53
LÄHTEET	56

Jos kertoisin toiveistani ja unelmistani

kuuntelisitko niitä.

Jos kertoisin olevani nyt heikko ja haavoittuvainen

käyttäisitkö sitä hyväksesi.

Jos pyytäisin sinua kulkemaan kanssani

olisitko rinnallani.

Kulkisitko edelläni vai takanani vai

jatkaisitko omia polkujasi.

Osaisitko kuunnella minua,

vaikka en sanoisi sanaakaan.

©*emh*

TAULUKKO-JA KUVIOLUETTELO

Taulukko 1.	WHO:n mukainen taulukko älyllisestä kehitysvammaisuudesta	s. 11
Taulukko 2:	Ikä ja sukupuoli	s. 37
Taulukko 4:	Tiedän velvollisuuteni ja kuinka toimia tapahtuman tullessa esille.	s. 45
Taulukko 5:	Koulutuksessani oli riittävästi tietoa seksuaalisesta kehityksestä	s. 46
Taulukko 6:	Olen saanut koulutuksessani tietoa kehitysvammaisiin suunnatusta seksuaalisesta turvakasvatuksesta.	s. 46
Kuvio 1:	Sukupuolijakauma	s. 35
Kuvio 2:	Ikäjakauma	s. 37
Kuvio 3:	Työvuodet kehitysvamma-alalla	s. 37
Kuvio 4:	Ammatti	s. 40
Kuvio 5:	Seksuaalisen hyväksikäytön kriteerien tunnistaminen	s.41
Kuvio 6:	Olen epäillyt kehitysvammaiseen henkilöön kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä	s. 42

- Kuvio 7:** Olen kohdannut työssäni kehitysvammaisiin kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä s. 43
- Kuvio 8:** Olen tehnyt rikosilmoituksen s. 44
- Kuvio 9:** Olen käynyt asiaa koskevissa koulutuksissa valmistumiseni jälkeen s. 47
- Kuvio 10:** Lisäkoulutuksen tarve s. 48
- Kuvio 11:** Tunnistan omat valmiuteni tunnistaa seksuaalisesti hyväksikäytetty kehitysvammainen s. 48

LIITELUETTELO

Liite 1. Kysely kehitysvamma-alan ammattilaisille

Liite 2. Suostumuslomake kyselyyn osallistuvalle

Liite 3. Kysymykset poliisille

1 JOHDANTO

Seksuaalirikokset sekä ennen kaikkea seksuaalinen hyväksikäyttö ovat yhteiskunnassamme kasvaneet vai puhutaanko niistä avoimemmin? Eri lehdistä saamme melkeinpä viikoittain lukea raiskauksista sekä hyväksikäytöstä. Julkisuuden eri henkilöt ovat puhuneet useissa medialähteissä joutuneensa lapsena tai nuorena uhreiksi näille teoille, he kertovat kuinka teko on vaikuttanut heidän elämäänsä tekohetkestä nykyisyyteen. Tämän myötä uskallus keskustella seksuaalisesta hyväksikäytöstä on madaltunut. Yhteistä näille julkisuuden henkilöille on se, että he kykenevät puhumaan, kirjoittamaan sekä nostamaan tämän vaikean ja salatun asian esille kaikkien kuunneltavaksi sekä luettavaksi.

Kuka puhuisi kehitysvammaisen hyväksikäytön uhriksi joutuneen puolesta? Kuka selittäisi heille miksi näin on tapahtunut joko kerran taikka useammin, kun hän itse ei sitä välttämättä edes ymmärrä, eikä osaa tai kykene ilmaisemaan asiaa tai tapahtunutta saati tekemällä tapahtuneesta rikosilmoitusta. Kuka selittäisi kehitysvammaiselle miksi hänet pyydettiin riisuutumaan kaikkien edessä tai miksi hänen oli suostuttava seksuaaliseen kanssakäymiseen vain siksi, että hän saisi lahjaksi lempiyhtyeensä uuden CD:n?

Tämän päivän Suomessa kehitysvammaisten asema on parantunut huimasti. Koulutusta, tuettua työtä, omaa asumista sekä itsenäistä elämää tuetaan mahdollisimman pitkälle. Seksuaalisuus mielletään nuorten, terveiden sekä kauniiden ihmisten oikeudeksi. Saako kehitysvammainen olla seksuaalinen sekä tunteva yksilö?

Seksuaalisen turvakasvatuksen merkitys kehitysvammaisen elämänkaareissa on yhtä tärkeä kuin ei-kehitysvammaisen. Unohdetaanko turvakasvatuksen tärkeys nukkuva karhu- ajatuksen alle? Onko kehitysvammaiselle liian vaikea opettaa seksuaalista turvakasvatusta?

Sosiaalialanhenkilökunnalta ja hoitohenkilökunnalta vaaditaan asiantuntemusta, kaukonäköisyyttä, laintuntemusta, sekä ennen kaikkea tavallisen kansalaisen mallisjärkeä huomaamaan ja estämään kehitysvammaisen seksuaalinen hyväksikäyttö. Tämä vaatii uskallusta tarttua pieneenkin epäilykseen tapahtumasta. Millä oi-

keudella voimme tarttua ja puuttua tilanteeseen, jos epäilemme seksuaalirikoksen kohdistuneen kehitysvammaiseen henkilöön?

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tarkastella hyväksikäytön tilanteita sekä työtapoja alan ammattilaisten näkökulmasta. Tarkoituksenani oli myös selvittää määrällisesti tämän hetkinen tilanne seksuaalisesti hyväksikäytön tai sen epäilyksestä kohdistuen kehitysvammaisiin henkilöihin. Toivon, että opinnäytetyöni antaa suunnallisen käsityksen hyväksikäytön tilanteesta ja ilmiöstä tutkimukseen osallistuneiden työkäytännöissä sekä työympäristössä, sekä siitä, kuinka he ovat omasta mielestään saaneet opiskelunsa aikana tietoa kehitysvammaisen seksuaalisesta kehityksestä sekä seksuaaliturvakasvatuksesta. Ovatko heidän mielestään lisäkoulutukset riittävät ja käytetäänkö niitä oman ammattitaidon edistämiseen sekä ylläpitämiseen.

Aihe on yhä tänä päivänä kaiken edistyksen keskellä tabu, asia josta ei puhuta. Ja näin ollen lähtökohtani työssäni on, että olemme tekemisissä vaietun todellisuuden kanssa.

2 KEHITYSVAMMAISUUS

Maailman terveysjärjestön (WHO) tautiluokituksen mukaan älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa normaali henkinen kehitys on estynyt tai on puutteellinen. Kognitiiviset (eli ajattelutaidot), kielelliset, motoriset (toiminnalliset taidot), sekä sosiaaliset taidot ovat puutteellisesti kehittyneitä. AAIDD:n (The American Association on Intellectual and developmental Disabilities) määritelmä on, että kehitysvammaisuus on perusteeltaan toiminnallinen, eli kysymyksessä on ympäristön, toimintakyvyn sekä adaptiivisten taitojen (mukautumisen taidot) puutteellinen vuorovaikutus. Tälle tilalle on olennaista keskimääräistä alhaisempi älykkyysosamäärä (ÄÖ alle 70–75), johon liittyy myös itsestään huolehtimisen vaikeuksia normaalissa päivittäisissä toiminta- sekä vuorovaikutustilanteissa. AAIDD:n määritelmä on laaja-alaisempi ja näin ollen suomalaisten omaan käsitykseen kehitysvammaisuudesta istuvampi sekä ymmärrettävämpi. (Kaski, Manninen, Pihko 2009, 16, 17.)

Nykypäivänä kehitysvammaisuus määritellään laaja-alaisena toimintakyvyn rajoitteena. Kehitysvammaisella henkilöllä on vaurio tai vamma, joka on syntynyt, joko odotuksen tai synnytyksen aikana, mutta kuitenkin ennen 18 vuoden ikää. Kehitysvamma haittaa henkilön jokapäiväistä selviytymistä niin oppimis- kuin sosiaalisissa tilanteissa sekä asioiden ymmärtämistä. Kehitysvammaisuuteen on sidoksissa usein myös muita vammoja kuten fyysiset, (liikuntarajoittuneisuus, puheen tuottamisvaikeuksia sekä kuulo- ja näkövammaisuutta) kuin myös psyykkiset vammat jotka vaikeuttavat omalta osaltaan henkilön sopeutumista sekä hänen selviytymiseensä sosiaalisissa tilanteissa. (Cederblad, Kylén 1992, 254.)

On tärkeää muistaa, että jokainen kehitysvammainen henkilö on yksilö ja näin ollen taidot voivat olla hyvinkin eriasteisia eri osa-alueilla. Kehitysvammaisen henkilön oppiminen on kuitenkin etenevää, pitkällä aikavälillä suoritetuilla harjoitteilla sekä yksilöllisesti suunniteltujen tukitoimien avulla saadaan aikaan toimintakyvyn paranemista. (Kaski ym. 2009, 20–21). Suomen koko väestöstä on kehitysvammaisia n. 2,5 % eli 30 000–40 000. Lääketieteellisiä diagnooseja on monia ja useita jää määritelmien ulkopuolelle. Sanaa kehitysvammainen käytetään kaikista

ihmisistä, jotka täyttävät edellä mainitut kriteerit. Kehitysvamma ei ole kuitenkaan sairaus, vaan se on vamma tai vaurio, joka haittaa tai hankaloittaa yksilön selviytymistä jokapäiväisistä eli adaptiivisista toiminnoista. Yhteiskunnan antamin tukkeinoin saadaan kehitysvammaisen henkilö elämään täysivaltaisena suomen kansalaisena, jolla on itsemääräämisoikeus omasta itsestään sekä mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin. (Palonen-Munnukka 2009, 9.)

2.1 Kehitysvammaisuuden luokittelu ja sen käyttötarkoitus

Opinnäytetyön kannalta on tärkeää suhteuttaa kehitysvammaisen henkistä ikää suhteessa hänen fyysiseen ikäänsä. Kun kyseessä on seksuaalinen hyväksikäyttö, antavat nämä luokitukset hyvän ja selkeän käsityksen niistä seikoista, jotka voivat olla syynä hyväksikäytön kohteeksi joutumiselle. Lääketieteellisen luokituksen mukaan älyllinen kehitysvammaisuus jaetaan eriasteisiin, jolloin siihen on asetettu selkeät rajat ÄO (älykkyydosamäärään) sekä niihin vastaaviin älykkyyksiin vuosina. Opinnäytetyössä keskitytään lievään sekä keskiasteiseen kehitysvammaisuuteen

Taulukko 1. Maailman terveysjärjestön (WHO) mukainen taulukko älyllisestä kehitysvammaisuudesta. (Kaski ym. 2009, 18.)

Kehitysvammaisuuden aste	ÄO	Ikä
Lievä (retardatio mentalis levis)	50-69	9-11
Keskivaikea (retardatio mentalis moderata)	35-49	6-8
Vaikea (retardatio mentalis gravis)	20-34	3-5
Syvä (retardatio mentalis profunda)	alle 20	0-2

On kuitenkin erittäin tärkeää muistaa kehitysvammaisen yksilöllisyys, jossa jokin osa-alue voi olla toista vahvempi ja ylittää normaali ikätasolle luokituksessa. Vaikka nykypäivänä ei enää suositella tiukkaa katsomista älykkyydosamäärään, antaa se silti pohjan ymmärtää kehitysvammaisen toiminta- sekä työkyvyn. Luokitus auttaa myös ymmärtämään kehitysvammaisen oman oppimis- sekä ymmärtämis-

kykynsä omaksua annettu tieto, sekä hänen taitonsa siirtää se arkielämään. (Kaski ym. 2009, 20–21.)

Kehitysvammaisen kronologinen sekä henkinen ikä eivät vastaa toisiaan, näin ollen ymmärryksen taito- että tietotasot voivat olla hyvinkin erilaisia yksilöstä riippuen. Suuret erot näiden kahden taidon välillä aiheuttavat vaikeuksia normaali väestössä tiedostaa varmuudella kuinka paljon kehitysvammainen todella ymmärtää hänelle suunnatusta informaatiosta, joka hänelle kohdistetaan. (Palonen-Munnukka 2009, 16)

Palonen-Munnukka jakaa kirjassaan, ”Mitä niille rakkaudesta puhuu”, aikuiset kehitysvammaiset A-, B- sekä C-tasoisiksi.

- **A-taso, vaikeasti kehitysvammaiset**

Haistan, maistan, näen, kuulen, tunnen. Elämä tässä ja nyt.

Yksilön keskeisiä asioita ovat tunteet, aistit, kehon oma toiminta ja tekeminen. Hän tunnistaa ihmisiä ja muistikuvia, mutta ei voida olla varmoja voiko hän ilmaista itseään. Yksilö ei ilmeisesti ymmärrä omaa peilikuvaansa eikä tapahtumia. Ymmärtämisen tukena voidaan käyttää konkreettisia esineitä.

- **B-taso, keskivaikea kehitysvammaisuus**

Ymmärrän, että on mennyt aika, nyt ja tuleva aika. En ymmärrä mikä on pitkä aika ja lyhyt aika.

Yksilö ei kykene kuvittelemaan mielessään asioita, puhekyky voi olla ehkä puutteellinen tai sitä ei ole lainkaan. Aikakäsitys milloin, mihin aikaan, voi olla hänelle vaikeaa tai jopa mahdotonta. Ei kykene ilmaisemaan itseään riittävästi ja muutokset ovat hänelle vaikeita.

- **C-taso, lievä kehitysvamma**

Ymmärrän vammaisuuteni. Erityinen haasteeni on löytää oma paikka vammaisten ja ei-vammaisten joukossa.

Yksilö kykenee lukemaan, kirjoittamaan sekä ymmärtämään yleisimmät todellisuuskäsitteet. Yksilön ajatukset ovat kuitenkin konkreettisia eivätkä syy ja seuraussuhteet ole kehittyneet. (Palonen-Munnukka 2009, 66–67, Nordeman 1993, 85–88, 91–97.)

3 HÄIRIÖTILAT

Teoksessa Kehitysvammaisuus, todetaan riski psyykkisten häiriöiden esiintyvyyteen suhteessa muuhun väestöön olevan noin viisinkertainen. 30–50% kehitysvammaisista esiintyy jonkinasteinen psykiatrinen häiriö, syynä voivat olla aivo-vauriot sekä vaikeudet, jotka liittyvät heidän elämäänsä. Psyykkiset sairaudet ovat samoja kuin normaaleilla muillakin ihmisillä. Yleensä häiriö ilmenee rauhattomuutena sekä keskittymiskyvyn puutteena, tavaroiden heittelynä sekä ilman syytää olevaa huutoa. (Kaski ym. 2009, 112–113.)

Lievästi kehitysvammaisten mielenterveyshäiriöt, kuten ahdistuneisuus, asosiaalinen käyttäytyminen voivat yleisesti johtua heidän oman erilaisuutensa takia. He tiedostavat olevansa erilaisia kun ikäisensä terveet henkilöt. He saattavat kieltää kehitysvammansa ja yrittävät toimia ja elää kuten normaalit ikäisensä. Heidän ymmärryksensä ei kuitenkaan mahdollista normaalin yksilön tavoin elämistä. (Kaski ym. 2009, 115.)

Puutteellinen kommunikointi, jonka takia kehitysvammainen ei tule ymmärretyksi aiheuttaa pakonomaisia käyttäytymishäiriöitä esim. väkivaltaisuutta sekä itsensä vahingoittamista. Turvattomuuden tunne lisääntyy, huono itsetunto voimistuu sekä syy- ja seuraussuhteet vääristyvät. Kehitysvammainen saattaa kohdistaa sekä panostaa niihin asioihin ja kykyihin missä on hyvä tai mitä hän osaa. Onkin tärkeää, että kehitysvammainen henkilö saa ohjausta ja tukea asioihin, jotka vahvistavat sosiaalista sekä toivottua käyttäytymistä. (Kaski ym. 2009, 112–113.)

Psyykkisiä häiriöitä aiheuttavat myös seksuaaliset ongelmat. Sukupuoli-identiteetin löytäminen on tärkeää. Kehitysvammaisen on saatava pysyvä käsitys itselleen siitä, kumpaa sukupuolta hän on, tällöin hänen on helppo suhtautua omaan sukupuoleensa sekä arvostaa toista sukupuolta olevaa henkilöä. (Palonen-Munnukka 2009, 60, 61.)

Vanhempien antama tieto sekä asenteet seksuaalisuudesta ovat hyvin tärkeitä kasvavalle nuorelle kehitysvammaiselle henkilölle. Useat vanhemmat suojelevat

lapsiaan liiaksi. Tabu kehitysvammaisen seksuaalisuudesta ja ”nukkuvan karhun herättämisestä” saattavat lisätä psyykkisen häiriön riskiä. (Kaski ym. 2009, 116.)

3.1 Persoonallisuushäiriöt

Diagnoosi annetaan noin 16–17 vuoden iässä, vaikka häiriöt ilmenevätkin jo lapsuusiästä alkaen. Persoonallisuushäiriöiden muotoja esimerkiksi ovat huomionhakuisuus, riippuvaisuus päihteistä, ihmisistä, peleistä sekä totutuista tavoista. Pääsääntönä on kuitenkin, että käyttäytymismalli on pysyvää, eikä se korostu tai tule esille minkään ärsykkeen laukaisemana. (Kaski ym. 2009, 121.)

Kommunikaatiohäiriöt ovat esteenä ymmärtämiselle ja syy- ja seuraussuhteet asioille ovat vaikeita. Lievästi kehitysvammaisella luonnehäiriö tuottaa mukanaan muita vaikeuksia. Riski asosiaaliseen käyttäytymiseen kasvaa, koska käsitys syy – ja seuraussuhteista eivät ole normaalilla tasolla. Hänet on helppo saada mukaan toimintaan, joka ei välttämättä ole laillista eikä hyväksyttävää. Hänet on helppo houkutella palkinnoilla tekemään itsestään hyväksikäytön uhrin. Halu olla samanlainen kuin muut ovat, sekä tulla hyväksytyksi muiden joukkoon. Rakastetuksi tulemisen tunne saa kehitysvammaisen ajautumaan kierteeseen, josta ei ole helppo irtaantua. (Kaski ym. 2009, 117–121.)

3.2 Haastava käyttäytyminen

Haastava käyttäytyminen koetaan epämiellyttävänä, koska se poikkeaa valtaväestön hyväksyttävästä käytöksestä. Se on pitkäkestoista sekä luonteeltaan voimakasta, jolloin se aiheuttaa vaaratilanteita itselle sekä hänen lähellä oleville ihmisille. Käyttäytyminen voi rajoittaa suurelta osin kehitysvammaisen omaa sosiaalista vuorovaikutusta. (Emerson 2001, 3.)

Lievästi kehitysvammaisella haastavakäyttäytyminen saattaa ilmetä myös uhmana, liiallisena kiintymyksenä toisiin, jopa tuntemattomiin ihmisiin sekä huomionhakuisuutena. Nämä voivat pahimmassa tapauksessa johtaa kehitysvammaisen johdatteluun epäsosiaaliseen käyttäytymiseen sekä altistaa hänet seksuaaliselle hyväksikäytölle. (Kaski ym. 2009, 121.)

Psykologiset ongelmat, seksuaalisuuteen liittyvät pelot ja ahdistukset ovat samoja kuin muillakin ihmisillä. Vamma tai sairaus voi kuitenkin aktivoida tai korostaa niitä. Se voi aiheuttaa epävarmuutta ja muutoksia oman kehon kuvassa sekä toiminnallisia häiriöitä, jotka puolestaan saattavat aiheuttaa jatkuvan jännitystilan ellei energia pääse purkautumaan ja tämä puolestaan voi johtaa samanlaisiin stressioireisiin, mitkä jatkuvien muutoksien paine aiheuttaa. Kehitysvammaisten kohdalla on todettu, että levottomuus ja aggressiivisuus ovat vähentyneet sen jälkeen kun itsetyydytys on oikealla ohjauksella saatu henkilön käytäntöön tai sopiva partneri on löytynyt. (Palonen-Munnukka 2009, 41–42.)

Arjen sosiaalisessa kanssakäymisessä haastavakäyttäytyminen ei välttämättä ole uhmaa tai itsetuhoisuutta, vaan erilaisia taitoja elää yhdessä muiden kehitysvammaisten kanssa. Sopivan kumppanin löytäminen saattaa olla vaikeaa sekä sitoutuminen toisen henkilön kanssa voi olla hankalaa. (Vernerinet. 2011.)

4 SEKSUAALINEN KEHITYS.

Seksuaalisuus on osa kehitysvammaisen elämää aivan kuten normaalinkin nuoren ja aikuisen. Syntyvä lapsi on seksuaalinen olento. Seksuaalinen viettijärjestelmä ei peity kehitysvammaisuuden alle, vaan se kasvaa ja vahvistuu. Kehitysvammaisen ihmisen perustarpeiden tyydyttämisen esteenä voi olla monia asioita, mutta vammaisuus ei ole este seksuaalisuudelle. (Kaski ym.2009, 115, Koistinen ym. 2004, 83.)

Seksuaalisuutta voidaan määritellä eri näkökulmista, lähtökohtana voi olla biologia, psykologia, etiikka, juridiikka tai terveydenhuolto. Seksuaalisuus liittyy ihmisyyteen, psyykkiseen, sosiaaliseen ja henkiseen minään. Seksuaalisuus liittyy yksilön biologiseen sukupuoleen painottuen fyysisiin käyttäytymismuotoihin, joihin yhteiskunnan normit ja arvot vaikuttavat. (Koistinen ym. 2004, 85.)

Kehitysvammaisen oikeuksiin kuuluu saada tietoa omasta seksuaali- sekä sukupuoli-identiteetistään. Lapsuuden sekä nuoruuden aikana useat kehitysvammaiset jäävät paitsi seksuaaliterveyskasvatusta, jolla he voivat jäsentää omaa käsitystään omasta kehostaan sekä seksuaalisesta kehittämisestään. (Ritamo 2008, 41.)

Seksuaalisuuteen kuuluvat ihmisten väliset vuorovaikutustapahtumat, joten se voidaan ymmärtää sellaisen mielihyvän tuottamiseksi ja saamiseksi, johon ei liity toisen vahingoittamista. (Hovatta ym. 2004, 160.)

Kehitysvammaisen henkilön fyysinen sekä henkinen kehitys eivät kulje käsi kädessä verrattuna normaalin yksilön kehitykseen. Fyysinen kehitys kulkee aina edellä. Lapsesta kasvaa nuori teini-ikäinen, ulkopuolinen habitus muuttuu, mutta henkinen ikä tulee jäljessä. Ulkoapäin katsottuna nuori saattaa näyttää 14 - vuotiaalta, mutta henkinen ikä on 6-8vuotiaan (keskivaikea kehitysvamma, B-taso) tai 9-11-vuotiaan (lievä kehitysvamma, C-taso) tasolla. (Palonen-Munnukka 2009,65.)

Psyko-seksuaalinen kehitys tapahtuu Sigmund Freudin mukaan näillä tasoilla seuraavasti. Latenssivaihe (6-12v.) jolloin harjoitellaan sosiaalisia, akateemisia sekä

käytännön taitoja. Ulkoisissa sukupuolielimissä tapahtuu muutoksia sekä hormonitoiminnot lisääntyvät. Fantasiat sekä koskettelu ja oman itsensä tutkiminen kuuluvat tähän vaiheeseen. Esille nousee kysymys; kuka minä olen? Genitaalivaiheessa(12-14v.) mielihyvän kokeminen sekä eroottiset tunteet nousevat esille. Idolit toimivat kiinnostuksen kohteena, mutta myöhemmin selkiytyy aikuisen oma seksuaalinen identiteetti. (Palonen-Munnukka 2009, 64–65.)

Luokitus antaa selkeän kuvan, millä tavoin ja keinoin kehitysvammainen henkilö kykenee vastaanottamaan sekä ymmärtämään informaatiota että luovuttamaan sitä muille. Mietittäessä kehitysvammaisen seksuaalista ymmärrystä sekä oman seksuaalisuuden kehittymistä, on selkeästi huomattavissa tukitoiminnan tarve. Kehitysvammainen henkilö tarvitsee samaa opetusta kuin normaalit henkilöt, mutta tarkoin suunnitelluin menetelmin. Selkokielen käyttö, kuvat, havainnot, esimerkit sekä asioiden toistot ovat keinoja, joilla vaikealta tuntuva asia saadaan ymmärrettäväksi. (Palonen-Munnukka 2009, 67.)

4.1 Itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisoikeus on muodostaa omia mielipiteitä sekä tahdon ilmaisuja, se turvaa oikeuden omiin moraalisiin, poliittisiin, uskonnollisiin vakaumuksiin sekä omiin tekoihin. Tämä kaikki edellyttää myös toisen kunnioittamista sekä yhtäläistä oikeutta itsemääräämiseen. (Launis 1994, 51.)

Arkielämässä itsemääräämisoikeutta käsitellään sen mukaan minkälaisia valtasuhteita ja vallankäytön muotoja syntyy arjessa ja siitä millä tavalla ne vaikuttavat kehitysvammaisen toimintaan, osallisuuteen sekä itsemääräämiseen. (Eriksson 2008, 23). Yhteiskunnan muuttuessa myös kehitysvammaisten ääni on tullut yhä enemmän kuuluviin ja heidän asemansa on muuttunut potilaasta aktiivisiksi kansalaisiksi, joilla on yhtenevä oikeus kuin kaikilla muillakin kansalaisilla. (Vesala 2010, 123). Tästä huolimatta, saattaa itsemääräämisoikeus hiipua ammattilaisten ohjauksessa tai vanhempien kasvatuksessa, jossa kehitysvammaisen elämää pyritään ohjaamaan yhteiskunnan asettamien normien sisäpuolelle tehden kehitysvammaisen arjesta mahdollisimman nuhteetonta ja helppoa. (Eriksson 2008, 172.)

Oikeuksien lisäksi kehitysvammaisilla on myös velvollisuuksia, heidän on omalta osaltaan elettävä samoilla säännöillä kuten muutkin kansalaiset. Oikeudet tuovat myös vastuutta sekä velvollisuuksia. (Palonen-Munnukka 2009, 10.)

Itsemääräämisoikeuden esteenä voi toimia neljä seikkaa: Terveys sekä turvallisuus, jotka ovat ensisijaisia ja niitä toteutetaan henkilön omasta mielipiteestä riippumatta. Valintojen tekemisessä, jossa itsemääräämisoikeus voidaan katsoa tilanteena, joka koskee jotain tärkeää valintaa, näin arjen pikku valinnat voivat jäädä helposti huomiotta. Kommunikaatio- ongelmat, joissa tiedon annon sekä ymmärtämisen tärkeys saattaa olla puutteellista puolin ja toisin. Neljäntenä itsemääräämisoikeuden toteutumista estävänä tekijänä saattaa olla liiallinen kehitysvammapalveluiden pyrkimys kehittää kehitysvammaisen kykyjä sekä taitoja. Tällöin kehitysvammaisesta henkilöstä saattaa helposti tulla elinikäinen opiskelija jota ohjataan ja opastetaan valitsemaan oikein koko hänen elämänsä ajan. (Vesala 2010, 127–128.)

4.2 Seksuaalioikeus

Seksuaalioikeudet ovat yleismaailmallisia julistuksia ja ne perustuvat vapauteen, arvokkuuteen sekä tasavertaisuuteen. Se kuuluvat jokaiselle ihmiselle. Näitä toteuttamalla taataan turvallinen seksuaaliterveys. Seksuaalikasvatus tänään ja huomenna koulutuspäivillä, Helsingin Yliopistolla 9.3.2012 puhunut Katriina Bildjuschkin kertoi seksuaalioikeudet. Hänen mukaansa seksuaalikasvatus ei ole pelkkää erotiikkaa, vaan se on laajempi käsite johon liittyvät kulttuuri sekä ihmiskäsitykset. Seksuaalisuus on vuorovaikutusta, jonka opimme lapsuudesta, samoin seksuaalikasvatuksen tulisi alkaa jo lapsesta ja kattaa koko elämän kaaren. (Katriina Bildjuschkin 2012.)

- Oikeus seksuaaliseen vapauteen.

Yksilöllä on oikeus ilmaista seksuaalisuuttaan, ilman että siihen kuuluu vakivaltaa, hyväksikäyttöä tai seksuaalista riistoa.

- Oikeus seksuaaliseen itsemääräämiseen, loukkaamattomuuteen ja ruumiilliseen turvallisuuteen.

Jokaisella on oikeus seksuaalisuuteen ilman pelkoa kiduttamisesta, silpomisesta tai mistään väkivallasta. Jokainen voi hallita omaa kehoaan tehden itsenäisiä päätöksiä omasta seksuaalielämästään oman sekä yhteisön normien mukaisesti.

- Oikeus seksuaaliseen yksityisyyteen.

Jokaisella on oikeus tehdä yksityisiä päätöksiä ja käyttäytyä yksilöllisesti intiimeissä suhteissa, niin ettei se loukkaa muiden seksuaalioikeuksia.

- Oikeus seksuaaliseen tasa-arvoon.

Jokaisella on oikeus seksuaaliseen tasa-arvoisuuteen syrjinnästä, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, iästä, rodusta, sosiaaliluokasta, uskonnosta, fyysisestä- tai psyykkisestä vammasta huolimatta.

- Oikeus seksuaaliseen mielihyvään.

Jokainen voi nauttia omasta kehostaan yksin, muiden sitä häiritsemättä.

- Oikeus seksuaalisten tunteiden ilmaisuun.

Jokaisella on oikeus ilmaista seksuaalisuuttaan rakastamalla, osoittamalla hellyyttä, kosketuksilla, kommunikoimalla.

- Oikeus vapaaseen seksuaaliseen liittymiseen.

Jokaisella on oikeus solmia vastuullisia suhteita, mennä naimisiin tai erota.

- Oikeus tehdä vapaita ja vastuullisia valintoja lisääntymisestä.

Jokaisella on oikeus päättää haluaako lapsia, lasten lukumäärästä, ajoituksesta sekä ehkäisystä.

- Oikeus tieteeseen perustuvaan tietoon seksuaalisuudesta.

Jokaisella on oikeus saada tietoa seksuaalisuudesta riippumattoman ja eettisen tutkimuksen toimesta sekä että tätä tietoa jaetaan sopivilla tavoilla kaikille tahoille.

- Oikeus kattavaan seksuaalikasvatukseen.

Jokaisella on oikeus saada seksuaalikasvatusta lapsesta vanhuuteen, niillä keinoin, että se saavuttaa ymmärryksen tason.

- Oikeus seksuaaliterveyspalveluihin.

Terveyspalvelut tulisi olla jokaisen käytettävissä ammattitaitoisine henkilökuntineen.(WAS- World Association for Sexlogy- Seksologian maailman järjestö Hong Kong 1999.)

5 VÄLITÄN SINUSTA - VÄLITÄ MINUSTA.

Ihastuminen, rakastuminen, hyväksytyksi tulemisen tunne on jokaisen ihmisen oikeus. Seurustelu sekä avioliitto eivät ole mahdottomia asioita kehitysvammaisten keskuudessa. Nykyaikana nuoret voivat valita seurustelukumppaninsa itse vanhempien siihen suuresti vaikuttamatta. Kehitysvammaisilla esteenä voi olla riippuvuussuhde omiin vanhempiinsa, jolloin vanhemmat kohtelevat kehitysvammaista henkilöä aina pienenä lapsena, he saattavat kieltää seurustelusuhteen, mikäli siihen liittyy seksuaalista kanssakäymistä. Vanhemmat sekä hoitohenkilökunta suojelevat pettymyksiltä sekä sydänsuruilta, mitkä kuitenkin kuuluvat normaaliin arkeen sekä elämään. Liika suojelu estää kehitysvammaisen henkilön omaa oppimista selviytyä vaikealtakin tuntuvista tilanteista. (Henttonen 2011, Korhonen 1996.)

Me itse ry:ssä (kehitysvammaisten itsensä perustama oman edunvalvonta järjestö, jossa kehitysvammaiset itse päättävät toiminnastaan sekä tavoitteistaan) toimiva ja käsikynkkä projektissa mukana olevana Tommi Kivimäki selvitti ”Seksuaalikasvatus tänään ja huomenna”, koulutuspäivillä Helsingissä, kuinka tärkeässä asemassa ovat henkilökunnan omat tiedot selventää vaikeita asioita niin, että ne tulevat ymmärretyksi eivätkä kerrotut asiat jää vaivamaan kehitysvammaisen mielessä kummajaisena. Liika suojelu seksuaalisuudesta hoitohenkilökunnan sekä lapsena kotona omaisten puolelta, herätti huolta Tommi Kivimäessä. ”Seksuaalisuus kuulu myös meille” on Kivimäen keskeinen sanoma koulutuspäivillä. (Kivimäki, 2012.)

Seksuaalisuuteen liittyvistä asioista kehitysvammaisella henkilöllä voi olla jo en-tuudestaan tietoa. Hänen kykynsä kuunnella sekä toistaa kuulemiansa lauseita ja asioita eivät välttämättä tarkoita sitä, että hän ymmärtäisi asian ja että hän kykenisi siirtämään ne käytännön tasolle. On tärkeää, että kehitysvammaisen henkilö tietää omat oikeutensa sekä yhteiskunnan vaativista käyttäytymismalleista eli normeista. Kehitysvammaisen henkilö toimii omien rajoitustensa mukaisesti normaaliin ihmisten yhteiskunnassa, jossa he voivat saada sanattoman positiivisen,

kielteisen taikka jopa torjuvan viestin kehitysvammaisuuttaan kohtaan. (Ritamo 2008, 47, Rosenberg 2006, 282–283.)

Kehitysvammaisella henkilöllä on yleensä keskimääräistä vähemmän kokemuksia seurustelusta eikä hänellä ole ollut seurustelukumppaneita. Hänen voi olla vaikeaa uskoa ja luottaa omaan viehätysvoimaansa. Hän voi saada vääriä kuvitelmia omasta kelpaamattomuudestaan. Pahimmillaan tämä saattaa johtaa seksuaalisuuden kieltämiseen ja siitä voi tulla alue, josta ei saa puhua ja jota ei olemassa. Kehitysvammainen henkilö tarvitsee tukea ja kannustusta tällaisten uskomusten purkamiseen. (Ilmonen 1997, 48–49, Ritamo 2008, 46.)

Kehitysvammaisen elämässä lapsuudesta vanhuuteen on paljon kokemuksia itsetunnon alentamiseen vaikuttavista seikoista. He saattavat tuntea olevansa heikompia, osaamattomimpia sekä huonompia kuin muut. Itsetunnon vahvistamiseen tarvitaan kannustusta, kehumista, sekä opettelemista luottamista itseensä sekä muihin. Hyvän itsetunnon omaava kykenee arvostamaan omaa itseään sekä muita. Hän pystyy riippumattomuuteen päättäessään omista asioistaan eikä alistu epäilyttäviin pyyntöihin taikka tekoihin. Hyvä itsetunto on myös pettymysten sietämistä sekä epäonnistumisen jälkeen uudelleen yrittämistä. (Helama 2005, 9.)

6 SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ

Hyväksikäyttö täyttyy silloin, jos uhri on tekijäänsä nähden alisteisessa asemassa. Tekijä on tavalla tai toisella suostutellut alle 18 vuotiaan, joka on kykenemätön päättämään itsenäisesti omasta seksuaalisesta käyttäytymisestään, joko kypsymättömyytensä tai ikäeron ollessa heikompi kuin tekijällä, sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen kanssakäymiseen. Jos uhri on erityisen riippuvainen tekijästä tai uhrin kyky on olennaisesti heikentynyt puolustamaan itseään sekä ilmaistamaan tai muodostamaan omaa tahtoaan. (Hahto 2004:469, Rikoslaki L39/1889.)

Rikoslaisissa 19.luku 5§, on kaksi kohtaa, joissa huomioidaan erityisesti vammaiset uhrin. Erityisesti kohdassa kolme ja neljä mainitaan ”henkilö, joka on hoidettavana sairaalassa tai muussa laitoksessa ja jonka kyky puolustaa itseään on sairauden, vammaisuuden tai muun heikkoudentilan vuoksi olennaisesti heikentynyt, tai henkilön, joka on hänestä erityisen riippuvainen, käyttämällä törkeästi väärin tätä riippuvuussuhdetta tekijästä, on tuomittava seksuaalisesta hyväksikäytöstä sakkoon tai vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi. (L 39/1889.)

Kansainvälisillä tehdyillä tutkimuksilla (Perreault 2009, 10) on saatu selville, että kehitysvammainen nainen kohtaa seksuaalista väkivaltaa 4-10 enemmän suhteessa vammattomiin naisiin. Heidän kohtaama väkivalta on pitkäkestoisempaa sekä toistuvaa. Tutkimuksien mukaan naisilla on suurempi riski joutua uhriksi kuin miehillä. Seksuaalinen hyväksikäyttö on seksuaalista väkivaltaa, joka pitää sisällään intiimin kehon osien pahoinpitelyä sekä koskettelemista, seksuaaliobjektina pitämistä, seksiin pakottamista tai raiskaamista. (Henttonen 2011, 38–39.)

Suomessa vammaisten naisten kohtaamaa väkivaltaa on tutkinut psykologian dosentti Vappu Viemerö Åbo Akademista. Sen perusteella voidaan sanoa, että vammaisiin naisiin kohdistuisi väkivaltaa 2- 10 kertaa enemmän kuin vammattomiin. Seksuaalinen pakottaminen, painostaminen, hyväksikäyttö ja raiskaaminen olivat suurimpana ongelmana. Tutkimuksen tuloksista olivat jääneet ulkopuolelle

nuoret vammaiset naiset, koska he olivat pelänneet ilmituloa. (Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma 2006, 31.)

Viemerön mukaan kehitysvammaisiin kohdistuneet hyväksikäyttötapaukset johtuvat, henkilön sosiaalisten tilanteiden hallitsemattomuudesta. Puutteellinen tietoisuus oman kehon koskemattomuudesta, jolloin hän ei kykene puolustamaan itseään sekä fyysistä koskemattomuuttaan. Kiltteys sekä opittu tottelevaisuus toisia ihmisiä kohtaan altistaa helposti hyväksikäytölle sekä naiviin prostituutioon. Hyväksytyksi tulemisen sekä lahjojen saannin merkitys edesauttaa kehitysvammaisen suostumaan epämääräisiin suhteisiin. (Väestöliiton seksuaaliterveyspoliittinen ohjelma 2006,31.)

Kehitysvamma aiheuttaa henkilöllä vaikeuksia sekä hidastaa asioiden ymmärtämistä eikä hän näin ollen kykene tunnistamaan tapahtumassa olevia riskejä. Lievä kehitysvamma ei aina näy henkilön ulkoisesta olemuksesta. Vamma tulee esille vasta ongelmatilanteissa, koska niissä tarvitaan ongelmaratkaisutaitoja, joiden kanssa hänellä on vaikeuksia. (Henttonen 2011, 38–39.)

Kehitysvammaisen henkilön kohtaama seksuaalinen väkivalta tai hyväksikäyttö tapahtuu yleensä jonkun tutun henkilön toimesta, joko kotona tai laitoksessa. usein myös tuntemattomien henkilöiden toimesta. Tapahtuma sarja voi olla pitkä alkaen ystävyyydestä siirtyen avustavan henkilön riippuvuuteen päättyen lopulta hyväksikäyttöön. (Henttonen 2011, 38–39.)

Hyväksikäyttäjät saattaa etsiä tekoonsa oikeutusta eikä koe tehneensä mitään väärää varsinkin niissä tapauksissa, jossa tekijä ja uhri tuntevat toisensa. Vähäistä rikosilmoitusmäärää Vammaisfoorumin pääsihteeri Pirkko Mahlamäki selittää kehitysvammaisten omaa epätietoisuutta oikeasta ja väärästä. Puutteellinen kommunikaatio saattaa olla esteenä kertoa mitä on tapahtunut. (Vammaisfoorumi 2012.)

6.1 Seksuaali- ja turvakasvatuksen tärkeys

Sosiaaliset suhteet vaikuttavat vahvasti seksuaalisuuden toteuttamiseen joko rajoittamalla sitä tai sallimalla sen. Tilanteet ovat hyvin erilaisia kotona, palvelutalossa, päivätoimintakeskuksissa tai koulussa. (Karkaus- Rikberg 2000, 301.)

Seksuaalikasvatus on määritelty elämänpituiseksi prosessiksi, jonka aikana hankintaan tietoa, taitoa sekä arvoja seksuaalisista suhteista, identiteetistä sekä intimiteetistä. Seksuaalikasvatus itsessään on yläkäsite, johon sisältyvät seksuaalivalistus, seksuaaliopetus sekä seksuaalineuvonta. Valistus tarkoittaa väestölle tai suurelle joukolle suunnattua seksuaalikasvatusta. Valistusta ovat esimerkiksi kouluissa jaetut esitteet tai kouluterveydenhoitajan antama henkilökohtainen seksuaalineuvonta. Valistuksella halutaan vaikuttaa asenteisiin, tietoihin, mielikuviin sekä yleiseen mielipiteeseen. (Kontula- Meriläinen 2007, 9–10.)

Vielä vuosikymmen sitten seksuaalikasvatusta ei nähty tarpeelliseksi kehitysvammaisille, heitä pidettiin joko seksuaalisesti tunteettomina tai vastaavasti liian aktiivisena. Kehitysvammaisaktivisti Ulla Topi, kertoo Pohjalaisen haastattelussa seksuaalikasvatuksen tärkeydestä. Kehitysvammaisille tulee kertoa asioista oikeilla nimillä ymmärrettävästi, niin että kehitysvammainen tietää omat oikeutensa. Siirtyminen laitospaikoista asuntola- sekä tuettuun asumiseen, joissa kehitysvammaiset ovat alttiimpia hyväksikäytölle, tulee seksuaalikasvatus tärkeään asemaan. (Topi 2011.)

6.2 Seksuaalikasvatuksen ja turvataitokasvatuksen tavoitteet

Seksuaalikasvatuksen sekä – ohjauksen päätavoitteena on saada kehitysvammainen henkilö tunnistamaan omat tunteensa sekä tarpeensa, sekä toteuttamaan ne itselle sopivalla sekä sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla. Tavoitteena on myös saada kehitysvammainen henkilö tunnistamaan omat sekä muiden rajat. Onko sopivaa halata kaikkia vastaan tulijoita? Voinko antaa tuntemattoman henkilön halata minua? Kehitysvammaisilla henkilöillä on usein vähäinen ystäväpiiri, jolloin on

tärkeää harjoitella kuinka tutustua uusiin ihmisiin. Tämä taito tulee tärkeäksi, kun siirrytään elämässä eteenpäin. Paikkakunnan vaihtuessa vanhat ystäväsuhdet saattavat jäädä ja uudet astuvat tilalle. Jokainen kehitysvammainen henkilö on yksilö, omine piirteineen, tällöin seksuaalikasvatuksen toteutus on hyvin tärkeää. Seksuaalikasvatuksen menetelmät on osattava tarkoin suunnitella, ottaen huomioon kehitysvammaisen henkilön kyky ottaa tietoa vastaan sekä omaksua ne toimiakseen sosiaalisissa tilanteissa hyväksyttävästi. (Lekola, Luoma-aho 2011, 110.)

Seksuaalisuuteen liittyvä neuvonta sekä ohjaus tulisi nähdä yhtä tärkeänä kuin muukin itsenäistämisopetus. Ammatilaisilta vaaditaan kypsyttä sekä ongelmantonta suhtautumista omaan seksuaalisuuteensa. Tarkoituksena onkin opettaa vastuullisuutta sekä muiden ihmisten huomioon ottamista. (Kaski ym. 2009, 234.)

Turvataitokasvatus on ehkäisevää toimintaa. Pää tavoitteena on seksuaalisen hyväksikäytön, kiusaamisen sekä väkivallalle altistumisen mahdollisuutta. Sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammatilaisilla on velvollisuus tukea sekä auttaa kehitysvammaista lasta, nuorta, aikuista tai ikääntyvää kehitysvammaista sekä heidän perheitään mahdollisimman hyvin. (Helama 2005,19). Haastattelussa myös vanhempi konstaapeli kertoi, turvakasvatuksen olevan tärkeää kaikille. Se olisi aloitettava jo pienestä pitäen vanhempien toimesta. Sen olisi oltava yhtä luonnollista kuin syömään opettaminen (Pohjanmaan poliisilaitos 2012 a.)

Ainoastaan arjen työssä joka päivä kohtaavat ammatilaiset eivät yksistään tue kehitysvammaisen seksuaalista kehittymistä, vaan moniammatillisen työryhmän olisiikin hyvä yhdessä havahtua seksuaalikasvatuksen tarpeeseen, sekä sitä kautta seksuaaliturvakasvatuksen tarpeeseen. Mitä paremmat tiedot kehitysvammaisella on asioista, sitä paremmin he osaavat suojautua esim. seksuaaliselta hyväksikäytöltä. (Palonen-Munnukka 2009, 19.)

Palvelujen saatavuus on edellytyksenä seksuaalikasvatuksen- sekä neuvonnan saatavuudessa. Sosiaali- ja terveydenhoitohenkilöillä ei välttämättä ole riittävästi valmiuksia suunnata tietoa. Ammatillisissa opinnoissa tulisi sisältää riittävä määrä tiedollisia valmiuksia, jotta opiskelija tulevassa ammatissaan kykenisi kohtaamaan

sekä käsittelemään seksuaalisuuteen liittyviä asioita. Täydennyskoulutuksen saatavuus sekä sen saavuttavuus henkilöstöön on tärkeää. (Ritamo 2008, 43.)

7 KEHITYSVAMMAHUOLLON NORMIPERUSTA JA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Voidakseen toimia yhteiskunnassa, tarvitaan lakeja ja asetuksia. Lait hyväksyvät kansalaisten valitsema eduskunta. Tärkein laki on perustuslaki (11.6.1999/731), jonka toisessa luvussa määrätään kansalaiset perusoikeudet. Siinä on säädetty mm. kaikkien tasavertaisuus lain edessä. Säädettyyn lakiin valtiolta on säädetty sitoutumaan ja järjestämään, että kenenkään perusoikeuksia ei rikota. Säädetty lait antavat kansalaisille oikeuksia, mutta niiden myötä myös vastuuta ja velvollisuuksia. Kuten Elfgren-Juntunen-Norppa on kirjassaan ”Rikoksesta rangaistukseen” todennut, on Suomi valtiona omien lakien lisäksi sitoutunut noudattamaan kansainvälisiä sopimuksia mm. Yhdistyneitten kansakuntien (YK) sekä Euroopan neuvoston (EN) yleissopimusta, joka koskee ihmisoikeuksia Suomi on myös sitoutunut Euroopan unionin (EU) jäsenmaana Euroopan Unionin säädöksiin sekä normeihin. (Elfgren-Juntunen-Norppa 2007, 12–14.)

7.1 Lait

Vuonna 1997 astui voimaan kehitysvammalaki (23.6.1977/519), joka määritteli kuntien järjestettäväksi kehitysvammanhuollon. Tällöin kehityksen painopiste siirtyi laitoshuollosta avohoitoon. (Kaski ym. 2009, 292–293.) Kehitysvammalain tavoitteena on taata kehitysvammaiselle henkilölle samat mahdollisuudet elää tasa-arvoista elämää muiden kansalaisten rinnalla. Vammaisuuden takia tarvitsemansa hoidot sekä muut erityispalvelut pystytään turvaamaan kehitysvammaisten erityishuoltolaille (23.6.1977/519), mikäli yleiset terveys- sekä sosiaalipalvelut eivät riitä. (Kaski ym. 2009, 326.)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta määrittelee erityishuollon asiakkaaksi sellaisen henkilön, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt saadun sairauden, vian tai vammauden vuoksi. (1977/519.)

Suomi jaetaan 17 erityishuoltopiiriin, joista ainoastaan Helsinki ei kuulu mihinkään kuntayhtymään. Kärkällä samkommun- yhtymään kuuluvat ruotsinkieliset sekä kaksikieliset kunnat. Laissa (1977/519) on maininta mihin piiriin kunta kuu-

luu. Erityishuoltopalveluja järjestetään ensisijaisesti sillä kunnalla, missä kehitysvammaisen kotipaikka on. Palvelut kunta voi hankkia omasta erityishuoltopiiristään, mutta kunnat voivat myös itse järjestää ja tuottaa kehitysvammaisille sopivia palveluja. Kehitysvammaisten erityishuolto on kuntien velvollisuus. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.)

Sosiaali- ja terveysministeriö sekä aluehallintovirastot vastaavat erityishuollon toiminta- sekä palvelujärjestelmän toiminnasta, että yleisestä suunnittelusta ja ohjaamisesta. Terveiden ja hyvinvointilaitoksen tehtävänä on toimia alaa koskevasta tiedonhankinnasta sekä sen siirrosta käyttäjille. (Kaski ym. 2009, 328.)

7.2 Kehitysvammahuollon järjestöt

Suomessa toimivat eri järjestöt tukevat sekä kehittävät kehitysvammahuollon toimintaa. FDUV (Förbundet De Utvecklingsstördas Väl rf.) on edunvalvonta järjestö, jolla sijaitsee toimistot Helsingissä sekä Vaasassa. Toiminnan tarkoituksena on tukea ruotsinkielisiä kehitysvammaisia sekä heidän vanhempiaan saamaan tietoa omalla äidinkielellään. (FDUV 2012.)

Kehitysvammaliitto on perustettu 1952 ja sen on valtakunnallinen kehitysvammahuollon keskusjärjestö. Toiminta on monipuolista se on suunnattu alan ammattilaisille sekä palvelujentuottajille, viranomaisille sekä perheenjäsenille. Varsinaiset jäsenet koostuvat kuntayhtymistä, kunnista, seurakunnista, säätiöistä sekä rekisteröidyistä yhdistyksistä. (Kehitysvammaliitto 2012.)

Kehitysvammaisten sekä heidän perheensä tueksi perustettiin kehitysvammaisten tukiliitto, joka on valtakunnallinen kansalaisjärjestö, sitomaan sekä tukemaan perheen arkea. (Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2012.)

Me Itse ry. olemme kehitysvammaisten itsensä perustama oman edunvalvonta järjestö, jossa kehitysvammaiset itse päättävät toiminnastaan sekä tavoitteistaan. Se toimii Tukiliiton yhteydessä ja he järjestävät yhteisiä tapaamisia, tiedotus- sekä tukihenkilötoimintaa. Järjestön vahvana toimintana on puolustaa kehitysvammaisten oikeuksia. Paikallisjärjestöt sekä diagnoosikohtaiset yhdistykset kokoavat perheet yhteen ja toimivat perheiden välisenä vertaistukena. (Me itse ry. 2012.)

Vammaisfoorumi ry. perustettiin 1999 ja on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö. Järjestö edustaa Euroopan vammaisfoorumissa Suomen vammaisjärjestöjä sekä kansainvälistä yhteistyötä. Kehitysvammaisten yhdenvertaisuuden turvaaminen on keskeinen toiminta Suomessa. Järjestön tärkein tehtävä on vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO) ja vaikuttaminen vammaisia koskevien lakien muutoksiin, niiden seuranta sekä toteutuminen (Vammaisfoorumi ry. 2012.)

Päätavoitteena näillä kaikilla on edistää kehitysvammaisia henkilöitä elämään tasa-arvoista elämää muiden rinnalla lisäämällä heidän osallistumismahdollisuuksiin yhteiskunnassa tasa-vertaisena jäsenenä.

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Ammatissani olen myös itse kohdannut aikuisia sekä alaikäisiä kehitysvammaisia henkilöitä, joiden kohdalla on ollut vahva epäily seksuaalisen hyväksikäytön kriteereiden täyttymisestä. Mielenkiinto aihetta kohtaan lisääntyi huomattessani oman epävarmuuteni kohdata uhriksi joutunutta kehitysvammaista sekä kuinka toimia kauniisti sekä korrektisti. Epävarmuus asian todenperäisyydestä voi siirtää asian esille ottoa myöhemmäksi tai unohtaa se kokonaan. Tunnetuksi tulemisen pelko saattaa myös tulla esteeksi rikosilmoituksen tekemiselle. Oireet kytetään helposti vammaisuuteen liittyväksi ja / tai siihen kuuluviksi käytöshäiriöihin.

Erikoistutkija Päivi Honkatukian, oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta (OPTL), kertoman mukaan kehitysvammaisiin kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä ei ole tutkittu eikä siitä ole selvää tilastollista tietoa. Syynä on, että tapauksia ei erotella muista seksuaalirikoksista ja ne ovat julistettu salaisiksi. (Honkatukia 17.1.2009.)

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kehitysvammaisiin kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä, sen laajuutta Pohjanmaan alueella sekä saada lisätietoa kehitysvammaisten seksuaalisesta kehityksestä sekä turvakasvatuksesta, jotta alan ammattilaiset voisivat työssään tukea heitä entistä kokonaisvaltaisemmin.

8.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää:

1. Kuinka hyvin seksuaalisesti hyväksikäytetty kehitysvammainen tunnistetaan?
2. Kuinka monta hyväksikäyttö tai epäilystapausta on kohdannut työuransa aikana?
3. Näkevätkö ammattilaiset lisäkoulutuksen tarpeellisenä kehitysvammaisen seksuaaliseen kehitykseen sekä turvakasvatukseen?

8.2 Tutkimusmenetelmän valinta

Opinnäytetyössä tutkimusote on kvantitatiivinen eli määrällinen. Kvantitatiivinen tutkimus on tutkimuksen menetelmäsuuntaus, joka perustuu kohteen kuvaamiseen ja tulkitsemiseen tilastojen ja numeroiden avulla. Tarkastelun kohteena ovat usein yleispätevät syy-seuraussuhteet. Käytettävällä menetelmällä selvitetään frekvenssi ja prosenttijakaumien sekä ristiintaulukoinnin avulla tutkimustehtävän mukaisia kysymyksiä. Kokonaistutkimuksesta puhutaan silloin, jos koko perusjoukko tutkitaan. Perusjoukko on ensin määriteltävä, jotta siitä voidaan ottaa mahdollisimman edustava otos. Osatutkimuksessa eli otantatutkimuksessa vain tietty perusjoukon otos tutkitaan. Otantatutkimukseen päädytään esimerkiksi silloin, kun perusjoukko on suuri. (Hirsijärvi-Remes-Sajavaara 1998, 137.). Otskokoa valitessa vastaajien ikä- sekä työvuosijakauma antavat mahdollisimman suuren hajonnan.

8.3 Aineistonkeruumenetelmä

Tutkimusmetodiksi valittiin kyselytutkimus. Sen etuna on saada mahdollisimman laaja tutkimusaineisto, useilta vastaajilta. Kysely suoritettiin kontrolloidulla kyselyllä (Liite 1). Tätä tapaa käyttäen päästiin lähelle kohdejoukkoa. Samalla hävikin mahdollisuus pieneni entisestään, koska kyselyn tarkoitus saatiin esitettyä suoraan vastaajille ja pystyttiin vastaamaan mahdollisiin aiheeseen liittyviin kysymyksiin heti. (Hirsijärvi-Remes-Sajavaara 1998, 192–193). Näihin seikkoihin perustuen kohderyhmänä olivat kehitysvammaisten kanssa työskentelevät sosiaali- sekä terveydenalan ammattilaiset, joista kysely jaettiin henkilökohtaisesti 35 alan ammattilaiselle.

Halukkuutta osallistua kyselyyn tiedusteltiin henkilökohtaisesti kultakin vastaajalta erikseen. Suostumuslomaketta (Liite 2) varten oli oma kirjekuori. Kyselylomakkeen vastaaja laittoi itse sulkemassaan kirjekuoressa yhteen yhteiseen isompaan kuoreen, näin tehden lomakkeet eivät kohdanneet toisiaan. Valmiiksi suljettu kuori noudettiin; näin vältettiin hävikki, joka olisi voinut tapahtua, mikäli vastaaja olisi joutunut postittamaan itse vastaukset. Vastaajat vastasivat kyselyyn yksityishenkilönä, anonymisti sekä omalla halukkuudellaan. Tutkimuksen missään vaiheessa ei tule ilmi vastaajan henkilöllisyys.

Tiedonkeruumenetelmänä käytettävässä haastattelussa, voidaan kysymyksiä säädellä joustavasti tilanteen mukaan, myös tulkinta on monitahoisempaa. Aineistoa voidaan esimerkiksi sijoittaa laajempaan kontekstiin sekä saada selventäviä ja syventäviä vastauksia käyttäen lisäkysymyksiä. Haastattelussa käytettiin ns. strukturoitua haastattelua, jossa kysymykset olivat ennalta tiedossa vastaajalla. (Hirsjärvi ym. 1998, 201–205).

Kysymykset (Liite 3) lähetettiin sähköpostilla etukäteen Pohjaamaan poliisilaitoksella työskentelevälle vanhemmalle konstaapelille, jolloin hänellä oli aikaa tutustua niihin. Haastattelu aika sovittiin molemmille osapuolille sopivaan aikaan ja ajankäyttöön varattiin kiireetöntä aikaa. Pohjaamaan poliisilaitoksella suoritettua haastattelussa, vanhempi konstaapeli vastasi annettuihin kysymyksiin. Vastaukset tukivat opinnäytetyössä teoria osuutta sekä täydensivät kyselyä hoitohenkilökunnalle.

8.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Edellytys tutkimuksen onnistumiselle sekä luotettavuudelle tulee miettiä jo ennen tutkimusaiheen lopullista valintaa. On syytä miettiä keitä valitaan tutkimuksen kohteeksi ja selvittää mitä halutaan tutkia. Tutkimukseen valituille henkilöille selvitetään tutkimuksen sisältö sekä pyydetään heiltä suostumus lomake. Osallistuminen tulee aina olla vapaaehtoista. (Hirsjärvi ym. 1998, 28.)

Tutkimusmenetelmä on valittava sen mukaan millaista tietoa halutaan saada. Käsite validiteetti varmistaa, että tutkimuksesta saatava tieto on yleistettävissä, sekä että tutkitaan niitä asioita, mitä on tarkoitus tutkia. Realibiliteetillä tarkoitetaan tutkitun tuloksen toistettavuutta sekä tulkinnan pysyvyyttä samanlaisena riippumatta kuka tulkinnan suorittaa. (Validiteetti ja reliabiliteetti, 2009.)

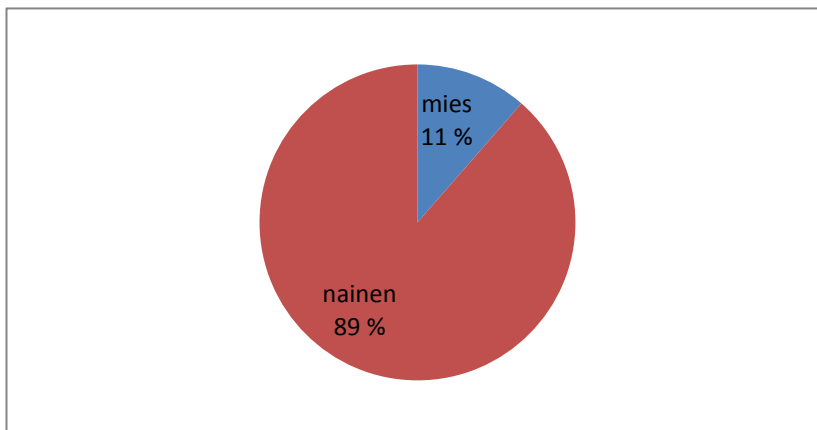
9 TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimus suunnattiin kehitysvamma-alalla työskenteleville henkilöille. Vastaajat vastasivat kyselyyn vapaaehtoisesti. Tutkimuslomakekysymyksissä vastaajia pyydettiin valitsemaan heidän harkintansa sekä kokemuksensa perusteella heille itselleen sopiva vaihtoehto. Muutamia vastauksia hylättiin, sillä näissä oli haettu kahdella vaihtoehtomerkillä oikeaa vastausta. Muutamiin kysymyksiin oli jätetty vastaamatta. Lomakkeissa oli myös epämääräisiä vastauksia, jolloin tutkija ei pysty eettisyyden eikä luotettavuuden nojalla, itse valitsemaan oikeaa vaihtoehtoa. Vastaajien (n) otoksen määrän pienuuden takia, hylättyjen vastausten määrä ei vaikuta lopputuloksiin eikä olisi muuttanut lopputulosta.

Myös aiheen valintaa pidettiin ajankohtaisena ja kaikki vastaajat pitivät kyselyyn osallistumista tärkeänä. Vastaamalla kyselyyn he halusivat antaa oman kokemuksensa tutkimukseen.

9.1 Taustatiedot

Kyselyyn vastasi 35 alalla työskentelevää. Kyselyyn vastanneiden sukupuolijakauma on hyvin tyypillinen hoitoalalla, joka on tunnetusti naisvaltainen.

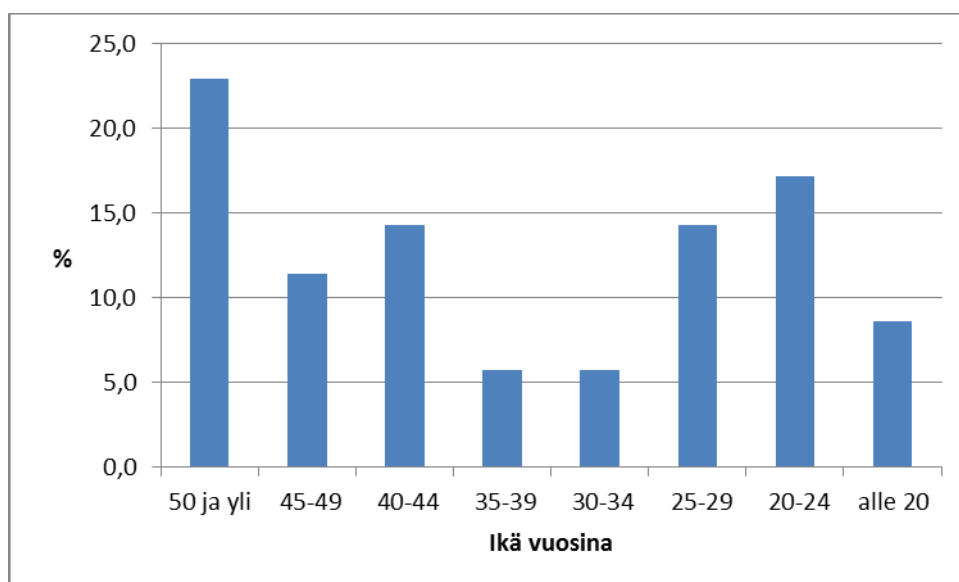

Kuvio 1: Sukupuolijakauma % (n=35).

Miehiä oli koko joukosta 4/35 sekä naisia 31/35. Vastaajat olivat sekä Vaasan alueelta että Vaasan ulkopuolelta. Prosentteina vastaajat jakautuivat seuraavasti: Mies 11,4 % ja Nainen 88,6 %.

Miesten vähyyteen alalla saattaa vaikuttaa myös palkkapolitiikka, sekä työn arvostus. Yleisesti ottaen kehitysvammaisten kanssa tehtävää työtä pidetään naisten hoivavietille sopivana ja palkka on työtehtäviin sekä vastuullisuuteen liian vähäinen.

Ikäjakauma käsitti ikävuodet alle 20- 49 ja yli 50 – vuotiaisiin. Nuorin vastaajista oli 19 ja vanhin 60-vuotias. 22,9 % vastanneista oli 50-vuotiaita tai yli ja 17,1 % olivat ikäjakaumaltaan 20–24-vuotiaita. Tutkimukseen osallistuneiden suuren ikäjakauman perusteella voidaan todeta, että kehitysvamma-alalla työskentelee joukko henkilöitä, jotka omalla elämän kokemuksellaan voivat antaa nuoremmalle sukupolvelle arvokasta käytännön tieto-taitoa.

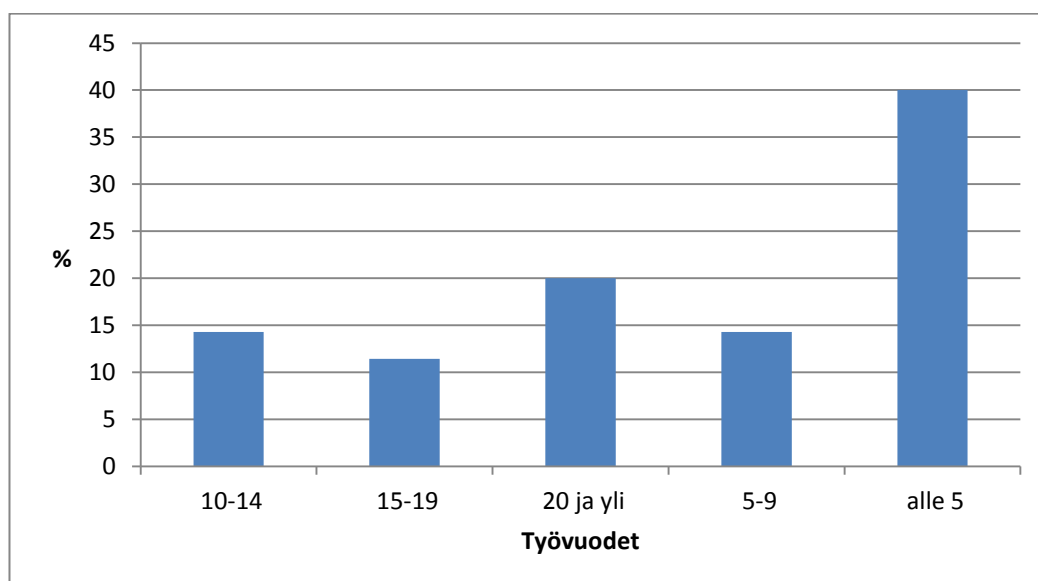
Kuvio 2: Ikäjakauma % (n=35).

Tutkimukseen vastanneista naisista lähes kaksi kolmannelle on yli 35 vuotiaita, kun taas miehistä puolet on alle 24 vuotiaita.

Taulukko 2: Ikä ja sukupuoli

ikä	nainen		mies		yhteensä	
	f	%	f	%	f	%
45 ja yli	12	38,7	0	0,0	12	34,3
35-44	7	22,6	1	25,0	7	20,0
25-34	6	19,4	1	25,0	7	20,0
24 ja alle	6	19,4	2	50,0	9	25,7
yhteensä	31	100,0	4	100,0	35	100,0

Työvuosijakauman mukaan, 40 % vastanneista oli työvuosia alle 5 vuotta. 20 vuotta ja yli alalla olleita oli 20 % tähän kyselyyn vastanneista. Keskimääräinen työvuosi alalla oli 5-19 vuoteen, 14,3 %. Työvuodet ja ikäjakauma täydensivät toisiaan. Näyttäisi siltä, että tälle alalle on tulemassa uusi sukupolvi joilla on vielä tukenaan pitkän työuran omaavia ammattilaisia. Voidaan myös katsoa, että kehitysvamma-alalla työskentelevät ovat pysyneet ammatissaan.

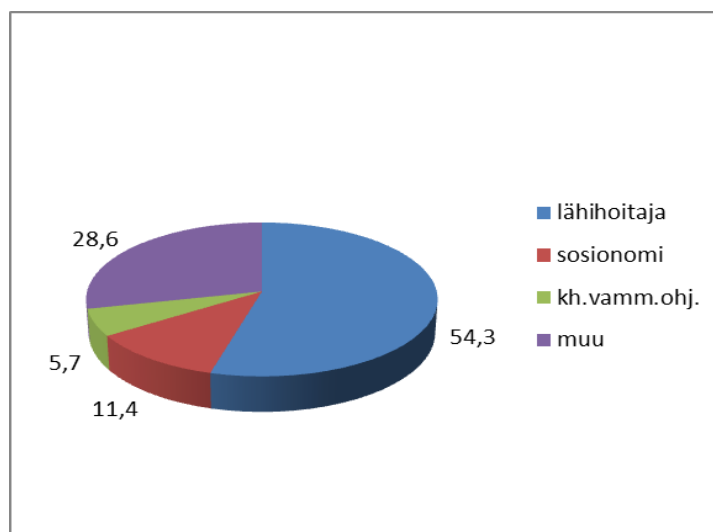
Kuvio 3: Työvuodet kehitysvamma-alalla % (n=35).

Työvuosien suhteen naiset ovat selvästi kokeneempia kuin miehet. Miehistä kaikilla työvuosia oli alle 5, kun taas naisista yli puolella työvuosia oli yli kymmenen.

Taulukko 3: Työvuodet ja sukupuoli

työvuodet	nainen		mies		yhteensä	
	f	%	f	%	f	%
alle 5	10	32,3	4	100,0	14	40,0
5-9	5	16,1	0	0,0	5	14,3
10-14	5	16,1	0	0,0	5	14,3
15-19	4	12,9	0	0,0	4	11,4
20 ja yli	7	22,6	0	0,0	7	20,0
yhteensä	31	100,0	4	100,0	35	100,0

Kehitysvammaisten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla koulutus on hyvin kirjavaa. Ammattinimikkeeksi on muodostunut ohjaaja. Samaa ohjaajan työtä voi tehdä moni eri ammattikunnan edustaja. Työskennellessä arjessa kehitysvammaisten kanssa usean eri ammattikunnan edustaja tuo oman erikoisosaamisensa siirrettäväksi ohjauksessa kehitysvammaiselle itselleen.

Kuvio 4: Ammatti % (n=35).

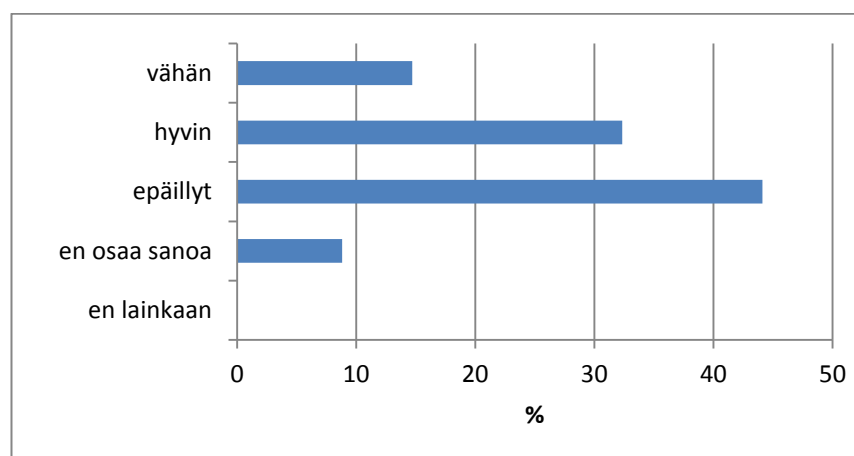
Vuonna 1992 ovat valmistuneet viimeiset kehitysvammahoitajat, sitä ennen ammattinimikkeenä oli vajaamielishoitaja. Vastanneiden keskuudessa oli vielä muutama ammattilainen tällä koulutuksella. Kehitysvammahoitajan koulutuksen muuttessa lähihoitaja koulutukseksi, selittää kehitysvammahoitajan vähäisen % -osuuden sekä lähihoitajien suurimman %-osuuden ammattijaukaumassa. Sosionomien määrä tässä otoksessa oli kohtalaisen vähäinen, vaikka suurimmaksi osaksi ohjaajan pääsyvaatimuksena on nykyään sosionomin koulutus.

Ammattijakauman muut- kohdalla kyseessä ovat akateemisen lopputukinnon suorittajia sekä muiden alojen koulutuksen saaneita. Sosionomien vähyys saattaa johtua myös siitä, että he eivät ole löytäneet ammattiuraansa ohjaavaan työhön, koska kehitysvammaisten kanssa arjessa työskentely mielletään vieläkin suuremmaksi osaksi hoidollisena työnä.

9.2 Seksuaalisen hyväksikäytön kriteereiden tunnistaminen

Kysymyksen tarkoituksena oli saada tietoa, kuinka hyvin vastaajat tunnistivat seksuaalisen hyväksikäytön kriteerit. Vastanneista 44 % tunnisti hieman ja 32,4 % vastaajista tunnisti hyvin.

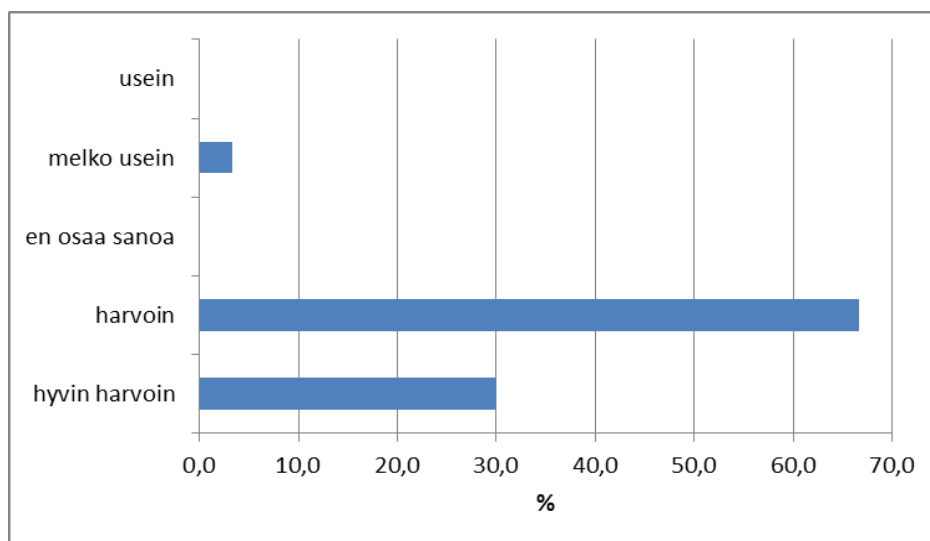

Kuvio 5: Seksuaalisen hyväksikäytön kriteerien tunnistaminen % (n = 34).

Ainoastaan 8,8 % vastaajista, eli vain 3/34 eivät osanneet sanoa. Ennakko- odotusten mukainen tulos olisi ollut kaikkien vastanneiden varma tunnistaminen hyväksikäytön kriteereissä.

Tunnistamisesta siirryttäessä epäilyyn kohdata seksuaalista hyväksikäyttöä sekä tapausten määrää, vastaajien uran aikana, on vastauksissa havaittavissa yhteys. 51,5 % vastaajista on epäillyt hieman, mutta määrällisesti vastaajat ovat epäilleet harvoin eli 66,7 %. Ristiriidan tulosten kanssa tekee se, että numeraalisesti katsottuna, hyväksikäytön kriteerit tunnistavat joko hieman tai hyvin 26/35, olisi voinut olettaa epäilyjen määrän tapauksina olevan suurempi. Näiden kahden kysymysten

vastauksista saamien tulosten valossa näyttäisi, että alan ammattilaisilla on tässä tutkimuksessa hyvät valmiudet tunnistaa uhriksi joutunut kehitysvammainen.

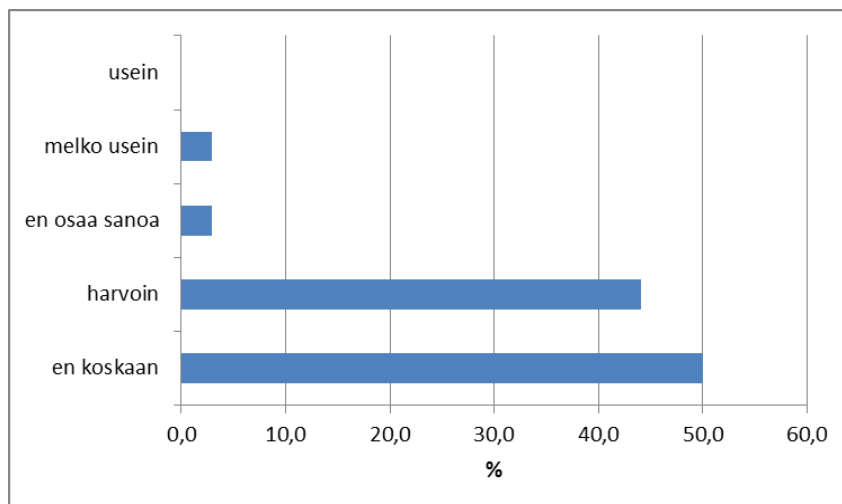

Kuvio 6: Olen epäillyt kehitysvammaiseen henkilöön kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä % (n = 30).

Epäilyksiä hyväksikäytöstä noudatti jokseenkin samaa kaavaa, jolloin suurimmaksi osuudeksi nousi esille vaihtoehto: epäilee hieman 51,5 %. Vahvasti epäillyt oli kuitenkin vain 3 % vastaajista, mikä ei johdonmukaisesti vastaisi hyväksikäytön tunnistamisessa tullutta prosentti määrää. Tämän voi hyvinkin selittää seikka, jossa tunnistamiseen vaikuttaa kehitysvammaisen oireilu, joka hyvin helposti kytetään, joko vammaan kuuluvaksi taikka haastavaksi käyttäytymiseksi. Näin ollen epäilyä ei synny.

9.3 Seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen

Kysymykseen, olen kohdannut seksuaalista hyväksikäyttöä, vastaajista puolet eivät olleet koskaan kohdanneet. 44,1 % oli kohdannut harvoin ja 2,9 % melko usein.

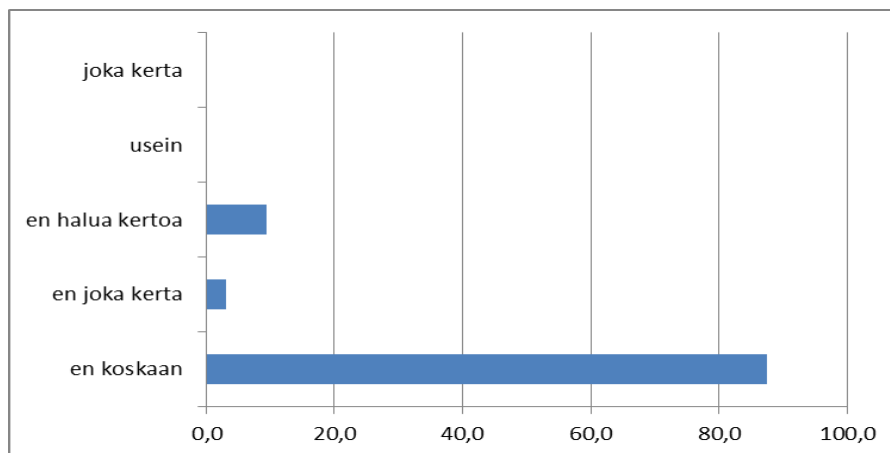
Kuvio 7: Olen kohdannut työssäni kehitysvammaisiin kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä % (n = 34).

Tämän voisi olettaa myös olevan suurempi, kun muistetaan kriteereiden tunnistamisessa saadut % - määrät. Tämän voi osaltaan selittää seksuaalisen hyväksikäytön kriteereiden laaja-alaisuus. Usein hyväksikäyttö mielletään ainoastaan pakotettuun tai suostuteltuun yhdyntään. Seksuaalinen hyväksikäyttö sisältää kaikki ne seikat, joita tehdään koskemalla toisen henkilön ruumiiseen ilman annettua lupaa, jolla tekijä tuottaa itselleen seksuaalista tyydytystä. Hyväksikäyttöön luetaan myös eroottiset lehdet, elokuvat sekä valokuvaaminen. Aina myöskään ei tule ajatelleeksi, että kehitysvammaiset saattavat käyttää toisiaan hyväksi. Usein huomattaessa saattaa jäädä myös se, että hyväksikäyttö ei ainoastaan kohdistu naisiin, vaan miehet ovat myös alttiina hyväksikäytölle.

Kehitysvammaisen henkilön kohtaama seksuaalinen väkivalta tai hyväksikäyttö tapahtuu yleensä jonkun tutun henkilön toimesta, joko kotona tai laitoksessa. Usein myös tuntemattomien henkilöiden toimesta. Tapahtuma sarja voi olla pitkä alkaen ystävydestä siirtyen avustavan henkilön riippuvuuteen päättyen lopulta hyväksikäyttöön. (Henttonen 2011, 38–39.).

Rikosilmoitusten teko tulee kysymykseen täysi-ikäisen kohdalla ja lastensuojeluilmoitus alaikäisen alle 18-vuotiaan kohdalla. 28/35 ei ollut tehnyt koskaan rikosilmoitusta ja 1 vastaaja ei ollut tehnyt joka kerta. 3 vastaajista ei halunnut sa-

noa. Mielenkiinto heräsi tämän tulosten kohdalla verratessa sitä edeltävistä kysymyksistä saatuihin vastauksiin.

Kuvio 8: Olen tehnyt rikosilmoituksen % (n = 32)

Ilmoitusten tekemättä jättämisen suuruus ei yllättänyt, kun verrataan saatua tietoa hyväksikäytön epäilyksien määrään sekä hyväksikäytön kohtaamiseen. Seikka mikä herätti mielenkiinnon, oli kriteereiden tunnistamisen sekä ilmoitusten tekemisen jättämisen välillä. Vastauksista saaduilla tiedoilla, on yhteys myös Pohjanmaan poliisilaitoksella tehtyyn haastatteluun, jossa vanhempi konstaapeli vastasi kysymykseen lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä lapsen törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä Pohjanmaan alueella vuosien 2007–2011 välillä.

Hänen mukaansa kehitysvammaisiin kohdistuneita tapauksia tulee ilmisatunnaisesti sekä hyvin vähän. Turhia ilmoituksia ei ole, vaan tehdyn rikosilmoituksen saatuaan, poliisi on velvollinen käynnistämään esitutkinnan, mikäli on syytä epäillä rikosta. Hänen mukaansa muutamassa tapauksessa kehitysvammainen on itse puhunut jollekin, joka on siitä tehnyt ilmoituksen, toisessa tapauksessa ilmoituksen on tehnyt sosiaaliviranomainen. (Pohjanmaan poliisilaitos 2012 a.)

Pohjanmaan poliisialueella, johon kuuluvat seuraavat kaupungit: Vaasa, Kristiinankaupunki, Kaskinen ja Närpiö sekä seuraavat kunnat: Mustasaari, Laihia, Närpiö, sekä Vöyri. (Pohjanmaanpoliisilaitos 2012 b). Vaasassa, mukaan lukien Mustasaari, on vuoden 2007–2011 välisenä aikana tullut 7 tapauksia. Koko pohjanmaan alueella tapauksia n. 68 sekä koko maassa 4238. Nämä luvut sisältävät

kaikki seksuaalirikokseen liittyvät tapaukset. Kehitysvammaisiin kohdistuneista seksuaalirikoksien tarkkojen määrien saaminen on vaikeaa, koska niitä ei eritellä muista seksuaalirikos tapauksista. (Pohjanmaan poliisilaitos a.)

Ilmoitusten tekemättä jättämisen suurehko % -osuus saattaa johtua myös kysymyksen vajavaisuudesta. Kysymyksessä kysyttiin ainoastaan rikosilmoituksen tekoa. Mikäli siinä olisi ollut myös lastensuojeluilmoituksen teko, tulos saattaisi näyttää aivan toisenlaiselta. % - määrällisesti se kasvaisi ilmoitusten teko kohdalla huomattavasti. Pientä vastausmäärää voisi selittää myös, että yhä vieläkin saattaa kyteä pelko ilmoituksen tekijän henkilöllisyyden paljastumisesta, sekä ns. turhan ilmoituksen tekemisestä ja sen seurauksena ehkä ”kasvojen menettämisestä”. Vanhemman konstaapelin mukaan ilmoitusten jättämistä ei saisi tapahtua. Hän muistutti, että heillä on siihen ammatti henkilöitä, jotka katsovat ja tutkivat ilmoituksen aiheellisuuden sekä todenperäisyyden. Sosiaalihuollon rooli on mahdollisesti mukana koko prosessin ajan rikosilmoituksen tekemisestä, tukena kuulustelussa, hankkimassa tarvittaessa edunvalvojan sekä tukena käsittelyn loppuun asti. (Pohjanmaan poliisilaitos a.)

9.4 Tarvittavat tiedot ja taidot seksuaalista hyväksikäyttöä kohdatessa

Vastaajista 44,1 % tiesi varmasti miten tulee toimia ja 17,6 % ei ole varma. Vähän tietoa oli 35,3 % vastaajista. Vastausten perusteella voidaan todeta, että suurimmalla osalla tähän kyselyyn vastanneilla on hyvä tieto omasta velvollisuudestaan ja siitä kuinka tulee toimia, kun kohtaa kehitysvammaisen, joka on joutunut hyväksikäytön kohteeksi tai sellaisesta on epäily.

Taulukko 4: Tiedän velvollisuuteni ja kuinka toimia tapahtuman tullessa esille. (n=34)

Tiedän velvollisuuteni kuinka toimia	f	valid %
en ole tietoinen	0	0,0
en ole varma	6	17,6
en osa sanoa	1	2,9
minulla on vähän tietoa	12	35,3
tiedän varmasti	15	44,1
yhteensä	34	100,0

Myös tämän kysymysten vastauksista olisi voinut päätellä rikosilmoitusten tekemisen osuuden suuremmaksi.

Omassa koulutuksessaan saamia tietoa kehitysvammaisen seksuaalisuudesta oli saanut mielestään 54,3 % liian vähän. Kyselyyn vastanneista yli puolet 54,3 % oli lähihoitajia ja vain 11,4 % sosionomeja. Muut olivat akateemisen loppututkinnon suorittaneita sekä loppututkinnon saaneet muilta aloilta Jonkin verran vastanneista oli saanut 25,7 %. Heistä, jotka vastasivat, etteivät olleet saaneet lainkaan, 20 % voidaan ajatella olevan valmistuneet muusta koulutuksesta.

Taulukko 5: Koulutuksessani oli riittävästi tietoa seksuaalisesta kehityksestä (n=35)

Koulutuksessani oli riittävästi tietoa seksuaalisesta kehityksestä	f	valid %
ei ollut lainkaan	7	20,0
ei ollut riittävästi	19	54,3
en halua kertoa	0	0,0
jonkin verran	9	25,7
riittävästi	0	0,0
yhteensä	35	100,0

Turvakasvatuksen osalta tulokset näyttivät samalta. 48,6 % vastanneista ei ollut saanut tarpeeksi tietoa, 28,6 % oli saanut vähän tietoa ja 28,6 % ei ollut saanut lainkaan tietoa turvakasvatuksesta.

Taulukko 6: Olen saanut koulutuksessani tietoa kehitysvammaisiin suunnatusta seksuaalisesta turvakasvatuksesta. (n=35).

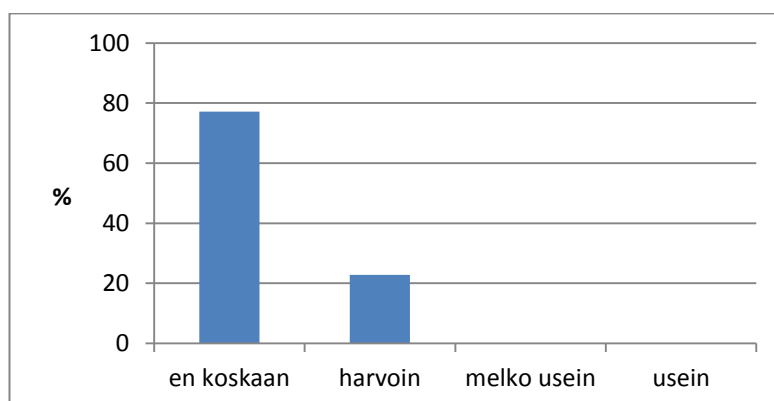
Olen saanut koulutuksessani tietoa turvakasvatuksesta	f	valid %
en ole saanut	10	28,6
en ole saanut tarpeeksi	17	48,6
en osaa sanoa	1	2,9
olen saanut vähän	7	20,0
olen saanut riittävästi	0	0,0
yhteensä	35	100,0

Voidaan olettaa, että syynä vähäiseen tietoon on oman alan koulutuksen sisällössä olevilla kursseilla, joissa käsitellään kyseessä olevaa asiaa. Luultavammin omissa koulutuksissaan sosiaali- ja terveydenhuolto- oppilaitoksissa tätä asiaa sivutaan, sekä käsitellään pinnallisesti. Sen seurauksena kehitysvammaisten seksuaalikehitys sekä siihen liittyvä turvataitokasvatus jää pieneksi.

Koulutuksissa saadut tiedot ovat liian vähäisiä, useimmissa koulutuksissa, missä syventävää opiskelua aiheeseen ei ole, raapaistaan vain pintaa. Kehitysvammaisten seksuaaliskasvatusta ja sen kehittymistä katsotaan usein normaalin kehityksen kantilta.

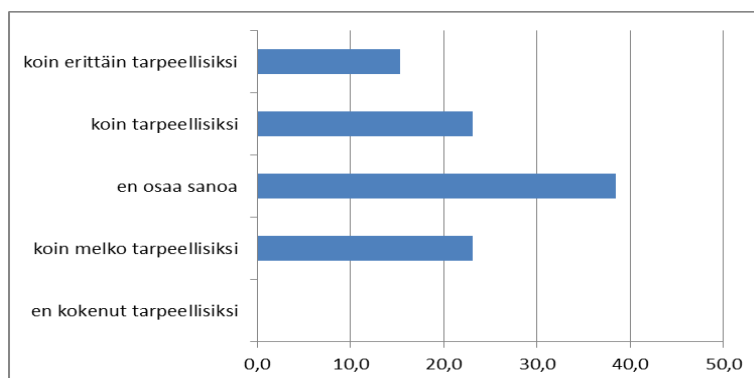
Ammatillisissa opinnoissa tulisi sisältää riittävä määrä tiedollisia valmiuksia, jotta opiskelija tulevassa ammatissaan kykenisi kohtaamaan sekä käsittelemään seksuaalisuuteen liittyviä asioita. Täydennyskoulutuksen saatavuus sekä sen saavutavuus henkilöstöön on tärkeää. (Ritamo 2008, 43).

Tämän lisäksi työntekijöillä on mahdollisuus osallistua sekä hakeutua lisäkoulutuksiin. Vastanneista 77,1 % ei ollut osallistunut aiheeseen liittyviin koulutuksiin. numeraalisesti tarkasteltuna 27/35. Harvoin oli osallistunut 8 vastannutta. He 14,3 % jotka olivat olleet koulutuksissa, kokivat sen joko tarpeelliseksi tai erittäin tarpeelliseksi. 22,2 % ei osannut sanoa. Puuttuvia tietoja oli 62,9 % eli 22/35, johon tuen siitä, että vastaaja ei ollut käynyt aiheeseen liittyvissä koulutuksissa valmistumisensa jälkeen.

Kuvio 9: Olen käynyt asiaa koskevissa koulutuksissa valmistumiseni jälkeen (n=35).

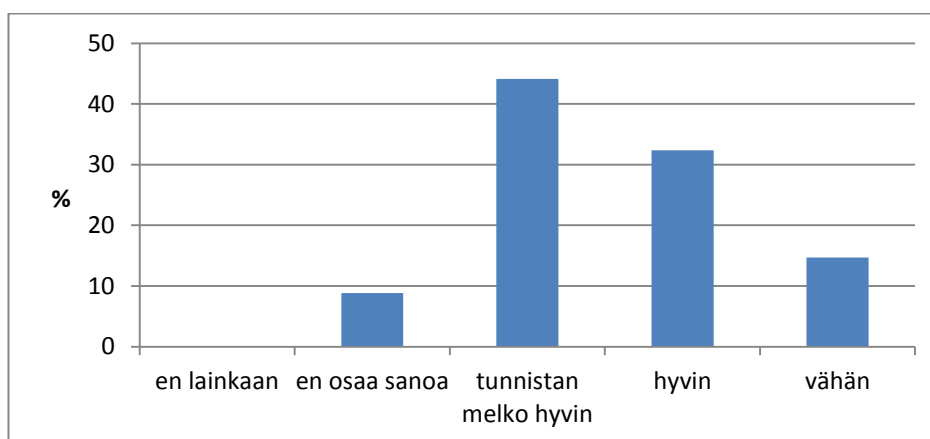
Vastaajat kuitenkin kokivat lisäkoulutuksen olevan tarpeellista. Tarpeelliseksi sen koki 54,3 % vastaajista ja erittäin tarpeelliseksi 34,3 % vastanneista. 8,6 % koki melko tarpeellisena sekä 2,9 % ei osannut sanoa. Tuloksista voidaan päätellä, että lisäkoulutukseen on kysyntää. Aiheeseen liittyvien koulutusten vähyys ei saavuta kaikkia halukkaita. Voidaan todeta, että tarjonta ei vastaa kysyntää.

Kuvio 10: Lisäkoulutuksen tarve % (n = 35).

9.5 Seksuaalisen hyväksikäytön kohtaaminen ja taidot toimia tilanteessa

Omaan valmiuteen kohdata seksuaalisesti hyväksikäytetty kehitysvammainen liittyvä tulos, antoi johdonmukaisen vastauksen katsottuna hyväksikäytön kriteereiden tunnistamiseen. Oman valmiutensa tunnisti melko hyvin 40 % vastanneista. 28,6 % ei osannut sanoa sekä 25,7 % ei ollut varma.

Kuvio 11: Tunnistan omat valmiuteni tunnistaa seksuaalisesti hyväksikäytetty kehitysvammainen % (n=35).

Hyväksikäyttötapaukset sekä niiden epäilyt antoivat tuloksena 17 epäilyä. Muutama vastaaja oli antanut epävarmasti tulkittavia lukuja (yhteensä noin 23 tapaus-ta), joista tapausten määrä nousee huomattavasti. Noita tapauksia ei kuitenkaan voitu ottaa mukaan tutkimukseen varmana tietona, koska tutkija itse ei voi määritellä tapausten oikeaa määrää. Niitä käsitellään ainoastaan suuntaa antavina lisämäärinä. Poliisin mukaan media on saattanut myös antaa väärän kuvan ja tehdä tapauksista yleisempiä kuin ne ovat. Kun tapaus tulee mediaan, se saattaa nostaa aiheen esille vähäksi aikaa ja tehdä siitä yleisemmän kuin se todellisuudessa on-kaan. (Pohjanmaan poliisilaitos 2012 a.)

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kuinka hyvin seksuaalisesti hyväksikäytetty kehitysvammainen tunnistetaan? Kuinka monta hyväksikäyttö tai epäilystapausta on kohdannut työuransa aikana, sekä näkevätkö alan ammattilaiset lisäkoulutuksen tarpeellisena kehitysvammaisen seksuaaliseen kehitykseen sekä turvakasvatukseen?

Kuten jo edellä todettiin, aihe oli monitahoinen sekä vaikeasti lähestyttävä. Tapauksen salassapito vaikeutti tutkimustyötä. Asiakirjat ovat salaisia eikä kehitysvammaisiin kohdistuneita tapauksia erotella, vaan kaikki ovat tallennettuina samaan muiden seksuaalirikosten kanssa. Poliisin haastattelussa läpikäytiin vain yleistä tietoa aiheesta.

Kerätyn aineiston analysointi tapahtui frekvenssi- sekä prosenttijakaumilla sekä ristiintaulukoinnilla. Saadut vastaukset eivät tuottaneet yleistettävää tietoa, vaan ne kuvasivat vastaajien omia kokemuksia tapausten määristä. Tulosten tulkintaa tukivat myös Pohjanmaan poliisista vanhemman konstaapelin antamat vastaukset hänelle esitettyihin kysymyksiin.

Seksuaalisesti hyväksikäytetyn kehitysvammaisen kohtaaminen ei ole helppoa ja oireet voidaan helposti kytkeä liittyväksi vammaisuuteen taikka haastavaan käyttäytymiseen. Tämän tutkimuksen tulosten mukaisesti kehitysvammaisten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on hyvät valmiudet tunnistaa seksuaalisesti hyväksikäytetty kehitysvammainen henkilö. Tämän kertoo myös sen, että heillä on hallinnassaan taito tunnistaa seksuaalisen hyväksikäytön kriteerit. Kriteereiden tunnistaminen on ensisijaisen tärkeää, kun kohtaavan työntekijän mielessä käy, voisiko kysymykseen tulla seksuaalinen hyväksikäyttö.

Hyväksikäyttöjen taikka sen epäilyksien kohtaamisia oli suhteellisen paljon. Jokainen epäily on liikaa. Kohtaamisen määrään saattaisi vaikuttaa myös työvuosien määrä, jolloin mahdollisuus kohdata hyväksikäyttöjä taikka sen epäilyjä kasvaa. Iän tuoma arkikokemus sekä työvuosien pituus alalla synnyttää ammattilai-

selle ns. kolmannen aistin havaita erilaisia merkkejä kehitysvammaisen käyttäytymisessä.

Pohjanmaan alueella poliisille tehtyjen ilmoitusten vähyys sekä tiedoksi tulleet tapaukset tukivat ilmoituksien tekojen vähyyttä. Ristiriidan tutkimuksen tuloksiin toivat kuitenkin kohtaamiset sekä epäilyt hyväksikäyttö tapauksien määrissä ja sitä myöden rikosilmoituksien tekemättä jättämisessä. Voidaan ajatella, että vaikka tiedetään hyväksikäytön kriteerit ja siitä syntynyt hyväksikäytön epäily, saattaa kuitenkin ammattilaisen oma epävarmuus tapahtuman todenperäisyydestä estää häntä tekemästä rikosilmoitusta. Saatetaan ajatella, että hyväksikäytöstä pitää olla vahva näyttö, pelkkä epäily ei riitä. Epäilijä saattaa ajatella tulevansa ilmi ja menettää kasvonsa, jos epäily todetaankin aiheettomaksi. Varmojen sekä epävarmasti annettujen epäilyslukujen perusteella voidaan varovasti päätellä tosiasia seksuaalisen hyväksikäytön olemassaolon laajuus.

Koulutukset eri aiheista pitävät ammattilaiset ajan tasalla. Tämän tutkimuksen mukaan ammattilaisten osallistuminen aiheeseen liittyviin koulutuksiin on vähäistä. Voidaan ajatella, että koulutukset eivät ole olleet sisällöltään tarpeeksi kohdennettuna koskien kehitysvammaisten seksuaalista hyväksikäyttöä ja /tai siihen liittyvää turvakasvatusta. Lisäkoulutuksen tarve kyseisiin aiheisiin pidetään kuitenkin tärkeänä. Sen tuomat tiedot antaisivat osallistujille rohkeutta toimia kohdattaessa epäilyksen ja näin saada kaikki epäilykset ilmoituksiksi poliisille. Huolestuttavaa on, kuinka paljon ilmoituksia jää tekemättä ja tekijät eivät joudu vastuuseen teoistaan.

Tämän tutkimuksen antaminen tulosten yhteenvetona voidaan todeta, että kehitysvammaisten seksuaalista hyväksikäyttöä taikka sen epäilyksiä on olemassa, mutta vain murto-osa niistä tulee poliisin tietoon. Aiheeseen liittyvillä lisäkoulutuksilla sekä niiden saatavuuteen kohderyhmille on suuri kysyntä. Näitä koulutuksia lisäämällä saataisiin kaikille kehitysvammaisten kanssa työskenteleville ammattilaisille lisätä tietoa tunnistaa sekä kohdata seksuaalisesti hyväksikäytetty kehitysvammainen henkilö.

Jatkotutkimusta mietittäessä olisi ensinnäkin mielenkiintoista selvittää, kuinka paljon ilmoitusten määrä on kasvanut vuoden 2012 alusta, kun uusi lastensuojelulaki on tullut voimaan. Toiseksi mielenkiintoinen kysymys olisi selvittää kuinka eri kehitysvammapalveluja tuottavilla tahoilla, seksuaali- sekä turvataitokasvatus on järjestetty, onko se järjestelmällistä sekä kohderyhmälle oikein suunniteltua. Ja kuinka sitä voisi järjestää vieläkin paremmin.

11 POHDINTA

Tämän päivän maailma, jossa elämme, on täynnä asioita, jotka askarruttavat niin vanhempia, kuin myös meitä kehitysvammaisten kanssa työskenteleviä. On olemassa paljon hyvää, mutta myös asioita, joilta haluaisi ummistaa silmänsä ja unohtaa niiden olemassaolo. Valitettavasti me kaikki tiedämme, että näin emme voi tehdä. Voimme vain vanhempina, kasvattajina sekä alan ammattilaisina ottaa vastuun pysyä ajan mukana niin toimissamme, kuin teoissamme.

Tehdä työtä kehitysvammaisten kanssa on kokonaisvaltaista. Aika, jonka olemme heidän kanssaan, on jatkuvaa vuorovaikutusta puolin ja toisin. Palaute, joka tulee kehitysvammaiselta henkilöltä itseltään takaisin, on ehdotonta sekä välitöntä. ”Niin paljon se ottaa, mutta niin paljon se myös antaa” kuulee usein sanottavan.

Usein pohditaan sitä, mikä on sopivaa käytöstä tietyn ikäiselle kehitysvammaiselle. Me saatamme odottaa tiettyä käytöstä ikään nähden, mutta hyvin usein unohdamme todellisen iän, joka asettaa rajat ymmärrykselle, tiedon vastaanottamiselle ja sen siirtämiselle arkeen sekä erilaisiin uusiin tilanteisiin, sekä käytäntöihin. Tässä näen haasteen, jonka kohtaamme päivittäin, jopa meille ammattilaisille, siksi on tärkeää kertoa asioista niin, että se saavuttaa jokaisen

Itsemääräämisoikeus, joka on meille kaikille hyvinkin selvä asia; me tiedämme mitä se tarkoittaa ja tiedämme mitä se velvoittaa. Unohdamme kuitenkin kaiken kiireen sekä arjen keskellä, että valinnat ovat henkilökohtaisia. Helposti alamme ohjaamaan ohjattavaa omien henkilökohtaisten mieltymystemme sekä normiemme mukaisesti. Tärkeintä kuitenkin olisi antaa ohjattavan itsensä päättää asioistaan. Me ohjaajana voimme toimia sivusta ja tarttua tilanteeseen, mikäli päätös on ohjattavalle vaaraksi tai haitaksi.

Miesten vähäinen osuus kehitysvamma-alalla huolestuttaa. Kehitysvammainen mies oli hän sitten nuori tai vanha, tarvitsee ohjaajaksi miehen, joka on mallin näyttäjänä arjessa. Arjen ajattelussa miesten ja naisten ajatusmaailma toimivat eritavoin. Saattaa tapahtua niin, että nainen ohjaajana syöttää kehitysvammaiselle

miehelle naisen ajatuksia sekä toimintamalleja asioista, jotka miehet tekisivät omilla miehisillä tavoillaan. Luulen, että monessa eri paikoissa, missä kehitysvammaiset joko asuvat, opiskelevat tai tekevät työtä, kamppaillaan tämän ongelman kanssa. Haasteena onkin, kuinka saada miehet kiinnostumaan alasta ja tuomaan omaa miehistä näkemystään ohjaukseen.

Seksuaalikasvatuksen sekä turvakasvatuksen osalta toivon myös itse yhä enemmän koulutusta. Joka kerta kun luen tai kuulen kehitysvammaiseen kohdistuneen seksuaalisen hyväksikäyttöuutisen, mietin kuinka ja miten tuo olisi voinut olla ehkäistävässä. Kehitysvammaisten seksuaalista kehitystä sekä turvakasvatusta käsittelevää koulutusta ei ole helposti saatavilla. Asia saatetaan hienovaraisesti mainita, mutta pintaa syvemmälle ei päästä ja se on helppo unohtaa kiireellisimpien asioiden viedessä meitä mukaan. Tässä näen koulutuksien saatavuuden sekä niihin osallistumisen tärkeyden.

Turvataitokasvatuksen antaminen, seksuaalisuudesta puhuminen ja siitä jokapäiväiseksi asiasta tekeminen on yksi niistä asioista, joilla tätä voitaisiin ehkäistä. Ei ole väärää tapoja opettaa, mutta epäoikeudenmukaista on jos mitätöimme kehitysvammaisen seksuaalisuuden ja teemme siitä salatun, nukkuvan karhun. Vanhempina annamme omille lapsillemme seksuaali- sekä turvataitokasvatusta normaalin arjen keskellä huomaamattamme. Aloitamme sen jo varhaisessa vaiheessa, kun huomaamme lapsemme ymmärtävän sanoja. Muistutamme heitä ulkona liikkumisen vaaroista; vieraista henkilöistä, jotka saattavat ehdotella sekä houkutella mukaansa käyttäen hyväksensä asioita joista lapsemme ovat kiinnostuneita. Kielämme heitä ottamasta vastaan minkäänlaisia lahjoja. Varoitamme namusedistä sekä opetamme varauksellista suhtautumista vieraisiin ihmisiin, jotka tulevat tekemään tuttavuutta.

Kehitysvammaiselle henkilölle voimme antaa samaa kasvatusta sekä ohjausta jo lapsuudesta alkaen. Vanhempien osallistuminen sekä heidän valistamisensa tähän asiaan näen tärkeänä. Seksuaalikasvatuksesta pitäisi tehdä jokapäiväinen asia, jossa vanhempien tulisi saada tukea sekä ohjausta jo aivan alkuvaiheessa, kun kyseessä on kehitysvammainen henkilö. Tässä näkisin seksuaaliterapeuttien, hoito- sekä sosiaalialan ammattilaisten mahdollisuuden ennalta ehkäisevään seksuaali-

kasvatusohjaukseen. Seksuaalisuus on yksi perusvieteistämme, halusimmepa tai emme jossain vaiheessa kehitystä se herää ja silloin siihen on tärkeää suhtautua yhtä normaalisti kuin muihinkin kehityksessä tapahtuviin asioihin.

Aiheen valitsemiseen vaikuttivat omalla työurallani kohdalle osuneet epäilyt sekä todelliset tapaukset. Tällä opinnäytetyöllä halusin tuoda esille asian, jota pidän vaiettuna todellisuutena. Tiesin jo aloittaessani opinnäytetyöni, että materiaalin kerääminen tulisi olemaan hankalaa, mutta sitä löytyi kuitenkin yllättävän helposti eri lähteistä koottuna. Tutkimusta hankaloitti salassapito dokumenteista ja se, että kehitysvammaisiin kohdistuneita hyväksikäyttötapauksia ei eroteta muista hyväksikäyttötapauksista. Monilla eri yhteydenotoilla eri tahoille löysin kuitenkin ihmisiä, jotka auttoivat lisämateriaalien löytämisessä omalla ammattitaidollaan sekä kiinnostuksellaan aiheeseen.

Opinnäytetyöni oli pitkän ja ehkä myös tuskallisen työn tulos. Moni asia tämän työn edetessä nosti voimattomuuden, mutta myös toivon tunteita pintaan. Kiitän ystäviäni sekä kaikkia niitä henkilöitä, joiden kanssa keskustelin ja läpikävin asioita tämän aiheen tiimoilta, ne auttoivat monessa tukalassa tilanteessa. Kiitos veljelleni, joka jaksoi uskoa tämän opinnäytetyön valmistumiseen.

LÄHTEET

Bildjushkin, K. 2012. Seksuaalisuuskasvatus tänään ja huomenna ?. Koulutuspäivä 9.3.2012. Helsingin Yliopisto.

Cerderblad, M, Kylén, G. 1992. Lasten ja nuorten psykiatria. Keuruu. Otavan kirjapaino.

Elfgren, T- Jantunen, R- Norppa, K. 2007. Rikoksesta rangaistukseen. 3. uudistettu painos. Gummerus kirjapaino Oy.

Emerson, E. 2001. Challenging behavior. Analysis and intervention in people with severe intellectual disabilities. 2.p. Cambridge press.

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot - vammaisen arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 2/2008. Helsinki.

Förbundet De Utvecklingsstörda ry. Viitattu 29.5.2012.

<http://fduv.fi/start/>.

Hahto, V. 2004. Uhrin myötävaikutus ja rikoksentekijän vastuu. Helsinki. Edita Prima Oy.

Helama, Siru. 2005. Pidän huolta itsestäni. Opas erityisryhmien käyttöön. Suomen Kuntaliitto ja Lastensuojelun Keskusliitto. Kerava. Savion Kirjapaino OY.

Henttonen, P. 2011. Ilman esteitä, vammaisten seksuaalioikeudet ja kehitys. Toimittajat Elina Korhonen ja Inka Mäkinen. Väestösarja 23. Väestöliitto. Helsinki. Nordprint Oy.

Henttonen, P. 2011. Pohjalainen, Sunnuntaisuomalainen, 10.4.2011.

Henttonen, P. 2011. Vammaisen uhrin kohtaaminen, erityiskysymyksenä kehitysvammaisuus. Viitattu 28.1.2011.

[http://senjanetti.fi/vammaisen uhri](http://senjanetti.fi/vammaisen_uhri).

Hiltunen, L. 2009. Validiteetti ja reliabiliteetti. Graduryhmä. Viitattu 30.5.2012.

http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf

Hirsijärvi, S, Remes, P. Sajavaara P. 1998. Tutki ja kirjoita. Tampere. Tammer-Paino Oy.

Honkatukia, P.2009. Puhelinkeskustelu. 17.1.2009.

Hovatta, O, Ojanlatva, A. 1995. Seksuaalisuus kuuluu elämään, opetukseen ja työhön teoksessa Seksuaalisuus. Helsinki. Oy Duodemic.

Ilmonen, T. 1997. Vammaisuus, pitkäaikaissairaus ja seksuaalisuus. Teoksessa halu rakastaa. Toim. Nikkola, Helena – Niinistö Arja. Julkaisusarja C:7:1997. Turku. Pro Nursing.

Kaski, M. (toim.), Manninen, A, Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. 4p. Helsinki. WSOY. Oppimateriaalit Oy.

Kehitysvammaisen seksuaalinen hyväksikäyttö. Viitattu 2.9.2010.

<http://verneri.net/yleis/arki/ihmissuhteet/vakivalta/hyvaksikaytto.html>

Kehitysvammaisen seksuaalinen kehitys. Viitattu 28.8.2010.

<http://verneri.net/yleis/arki/ihmissuhteet/eri-tavalla/tuen-tarve.html>

Kehitysvammaisuus. Viitattu 28.8.2010.

<http://www.hmlseudunkehitysvammaistentuki.net/15>

Kehitysvammaliitto. Viitattu 29.5.2012.

<http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tietoa-liitosta>. Päivitetty 23.05.2012.

Kehitysvammaisten tukiliitto. Viitattu 29.5.2012.

<http://www.kvtl.fi/>.

Kivimäki Tommi, 2012. Seksuaalikasvatus tänään ja huomenna ?. Koulutuspäivä. HelsinginYliopisto. 9.3.2012.

Koistinen, P, Ruuskanen, S, Surakka, T. 2004. (toim.) Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja. Helsinki. Tammi.

Kontula, O, Meriläinen, H. 2007. Koulun seksuaalikasvatus 2000- luvun Suomessa. Väestöntutkimuslaitos – Katsauksia E 26/2007. Helsinki. Väestöliitto.

Korhonen, M. 1996. Hoitajien suhtautuminen kehitysvammaisten seksuaalisuuteen. Pro gradu- tutkielma. TurunYliopisto. Psykologian laitos.

L. 23.6.1977/519. Laki kehitysvammaisten erityishuollosta. Viitattu 22.5.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519>.

L.19.12.1889/39. Rikoslaki. Viitattu 12.11.2011.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.

L.11.6.1999/731. Perustuslaki. Viitattu 27.5.2012.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

Launis, V. 1994. Kenelle itsemääräämisoikeus kuuluu. Teoksessa: Oikeus itsemääräämiseen, 51–64. Pietarinen, J, Launis, V, Lagerspritz, E, Rauhala, M, Oksanen, M. Helsinki. Painatuskeskus.

Lekola, S, Luoma-aho, K. 2011. Seksuaalineuvonnan tueksi. THL-Raportti 27/2011.
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/638fa3f5-4df4-4dc8-86e9-37e0d9db7a9c>.

Me itse ry. Viitattu 29.5.2012.

<http://www.kvtl.fi/fi/me-itse/>

Nordeman Margareta. 1993. Utvecklingsstörning i socialt omsorgsarbete. Sexuella behov och uttrycksformer. Stockholm.

Palonen-Munnukka. R. 2009. Mitä niille rakkaudesta puhuu. Mediapinta.

Perreault, S. (2009). Canadian Centre for Justice Statistics. In Criminal Victimization and Health: A Profile of Victimization Among Persons with Activity Limitations or Other health Problems. Ottawa. [accessed 28.8.2010].

<http://www.statcan.gc.ca/pub/85f0033m/85f0033m2009021-eng.pdf>

Pohjanmaan poliisilaitos. 2012 a. Vanhempi rikoskonstaapeli 29.2.2012: Haastattelu.

Pohjanmaan poliisilaitos. 2012 b. Viitattu 29.5.2012.

<http://www.poliisi.fi/poliisi/pohjanmaa/home.nsf/pages/FFCE8D5CB40DB2C9C22574EA007B88C0?opendocument>

Ritamo, M. (toim.). Työpapereita 26/2008. 2008. Seksuaalisuus ammattihenkilöstön koulutuksessa sekä vammaiset ja pitkäaikaissairaiden terveystalveissa. Helsinki. STAKES. Valopaino Oy.

Rosenberg, L. 2007. Pitkäaikaissairaus, vammautuminen ja seksuaalisuus. Teoksessa Apter, D, Väisälä, L, Kaimola, K. (toim.) Seksuaalisuus. Helsinki. Duodecim Oy.

Topi, U. Pohjalainen, Sunnuntaisuomalainen, 10.4.2011.

Tuen tarve vaihtelee. Kehitysvamma- alan verkkopalvelu. Viitattu 15.2.2011.

<http://verneri.net/yleis/arki/ihmissuhteet/eri-tavalla/tuen-tarve.html>.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. THL. Vammaispalvelujen käsikirja. Viitattu 22.05.2012.

URL:<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/vammaispalvelujen-kasikirja/toimijat/vammaisalan-viranomaistoimijat/>

Vammaisfoorumi ry. (Viitattu 27.5.2012).
<http://www.vammaisfoorumi.fi/content/view/16/30/>

Vesala, H. 2010. Hameennappi ja haalari. Tutkimus puhumattoman, vaikeasti kehitysvammaisen naisen itsemääräämisestä ja valinnanmahdollisuuksista. teoksessa: Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. Teittinen, A (toim.) Helsinki. Palmenia.

Väestöliitto. 2006 Seksuaalinen terveystoimintasuunnitelma. Helsinki.
<http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/fbc36ecd2d11f55dac016190aaa7eec5/1338128457/application/pdf/906885/Sekstervpolohjelma.pdf>

World Association for Sexology. Hong Kong 1999. Viitattu 5.6.2012.

<http://www.seksologinenseura.fi/index.cfm?sivu=62>

Liite 1.

Olen tekemässä opinnäytetyötäni Vaasan AMK:ssa. Työni nimi on:

VAIETTU TODELLISUUS, KEHITYSVAMMAISTEN SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ

Opinnäytetyöni tarkoitus on tarkastella hyväksikäytön tilanteita sekä työtapoja hoitohenkilökunnan näkökulmasta, sekä hahmottaa vastaajien oman työuransa aikana kohtaamiaan tapauksia määrällisesti. Koska hyväksikäytöstä puhutaan nyt paljon eri tahoilta ilmaantuneiden tapausten vuoksi, on aiheellista kartoittaa kentällä olevaa tilannetta. Kyselyn kautta pyrin myös kartoittamaan, ovatko alan ammattilaiset saaneet mielestään riittävästi tietoa opiskelunsa sekä työuransa aikana kehitysvammaisten seksuaalisuudesta, seksuaaliturvakasvatuksesta. Lisäksi selvittän kyselyllä lisäkoulutuksen tarvetta sekä toiveita ennaltaehkäisevien työmuotojen ja toimenpiteiden tarvetta.

Kysyn kiinnostustasi sekä suostumustasi osallistua kyselyyn yksityishenkilönä, joka koskee kehitysvammaisten seksuaalista hyväksikäyttöä.

Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista, enkä missään vaiheessa työtäni tule mainitsemaan Vastaajan henkilöllisyyttä taikka toimipaikkaa. Lopuksi tuhoan suostumus- sekä kyselylomakkeet.

Mikäli olet halukas vastaamaan kyselyyn, voin tuoda sen sinulle. Valmiin kyselyn voit itse sulkea kyselylomakkeen mukana olevaan kirjekuoreen. Kaikki kirjekuoret ovat samannäköisiä, näin tahdon varmistaa henkilöllisyytesi pysyvän salassa.

Vastauksesi kyselyyn alan ammattilaisena ovat tärkeitä,
Kiitos Sinulle.

Suostun vastaamaan kyselyyn yksityishenkilönä

Opinnäytetyötäni ohjaa

Yliopettaja Hans Frantz

Puhelin: +358 207 663 321

GSM: +358 40 743 7584

Sähköposti: hans.frantz@puv.fi

Liite 2.

Hyvä vastaaja,

Opiskelen sosionomiksi Vaasan ammattikorkeakoulussa. Opinnäytetyöni ohjaajana toimii yliopettaja Hans Frantz. Opinnäytetyöni nimi on: Vaiettu todellisuus, kehitysvammaisten seksuaalinen hyväksikäyttö.

Tarkoitukseni on kartoittaa hyväksikäytön tunnistamista sekä työtapoja kehitysvammaisten parissa työskentelevien näkökulmasta. Tutkimuksellani pyrin kartoittamaan mm. hyväksikäytön tapausten määriä sekä koulutuksen aikana saatujen tietojen ja taitojen riittävyyttä. Tutkimusaineisto muodostuu kyselystä, jossa vastaukset ovat anonyymeja. Sinun vastauksesi pysyvät salassa.

Kysymykset kyselylomakkeessa ovat valintavaihtoehtoisia, joihin pyydän sinua merkitsemään oman harkintasi ja kokemuksesi perustella valitsemasi vaihtoehdon.

Valmiin vastauslomakkeen voit sulkea omaan kirjekuoreen, jonka laitat suljettuna toimittamaani yhteiseen isompaan kuoreen. Kirjekuoret ovat kaikki samannäköisiä, näin varmistan, että henkilöllisyytesi pysyy salassa. Tutkimuksen jälkeen tuhoan kaikki vastaukset.

Asiantuntija-arvioiden mukaan lähes kolmannes kehitysvammaisista joutuu seksuaalisen ahdistelun uhriksi. Vakavan seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuu viisi prosenttia kehitysvammaisista. Joka kahdeskymmenes kehitysvammainen joutuu siis kokemaan raiskauksen tai jotakin siihen verrattavaa. Kaikkein yleisimpiä ovat kuitenkin ne tapaukset, joissa uhrina on aikuinen kehitysvammainen ja tekijänä tuttavaksi tullut vammaton henkilö.

Lähtökohta opinnäytetyössäni on, että olemme tekemisissä vaietun todellisuuden kanssa.

Kiitos Sinulle ajastasi,

Vappu Jokiranta

1. Sukupuoli

mies____ nainen____

2. Ammatti

lähihoitaja____ sosionomi____ kehitysvammaohjaaja

_____

muu,

mikä

_____

3. Syntymävuosi _____**4. Työvuodet kehitysvamma-alalla**

yhteensä _____ työvuotta

5. Tunnistan seksuaalisen hyväksikäytön kriteerit

1, En tunnista lainkaan	2, Tunnistan vähän	3. En osaa sanoa	4. Tunnistan hieman	5. Tunnistan hyvin
☐	☐	☐	☐	☐

6. Olen epäillyt kehitysvammaiseen henkilöön kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä

1, En ole epäillyt lainkaan	2, Olen epäillyt hie- man	3. En osaa sanoa	4. Olen epäillyt	5. Olen ollut varma
☐	☐	☐	☐	☐

7. Mikäli olet epäillyt, kuinka usein?

1, Hyvin har- voin	2, Harvoin	3. En halua kertoa	4. Melko usein	5. Useina
☐	☐	☐	☐	☐

8. Olen kohdannut työssäni kehitysvammaisiin kohdistunutta seksuaalista hyväksikäyttöä?

1, En koskaan	2, Harvoin	3. En osaa sanoa	4. Melko usein	5. Usein
---------------	------------	---------------------	-------------------	----------

☐☐☐☐☐

9. Mikäli olet kohdannut, kuinka monta kertaa? _____

10. Olen tehnyt tapahtumasta rikosilmoituksen

1, En koskaan   2, En joka kerta   3. En halua kertoa   4. Usein   5. Joka kerta

☐☐☐☐☐

11. Mikäli olet tehnyt rikosilmoituksen, montako kertaa? _____

12. Tiedän velvollisuuteni ja kuinka toimia tapahtuman tullessa esille

1, En ole tietoinen   2, En ole varma   3. En osaa sanoa   4. Minulla on vähän tietoa   5. Tiedän varmasti

☐☐☐☐☐

13. Tunnistan omat valmiuteni tunnistaa seksuaalisesti hyväksikäytetty kehitysvammainen

1, En tunnista   2, En ole varma   3. En osaa sanoa   4. Tunnistan melko hyvin   5. Tunnistan hyvin

☐☐☐☐☐

14. Olen saanut koulutuksessani tietoa kehitysvammaisiin suunnatusta seksuaalisesta turvakasvatuksesta.

1, En ole saanut tietoa	2, En ole saanut tarpeeksi tietoa	3. En osaa sanoa	4. Olen saanut vähän tietoa	5. Olen saanut riittävästi tietoa

☐☐☐☐☐

15. Koulutuksessani oli riittävästi tietoa kehitysvammaisten seksuaalisesta kehityksestä

1, Ei ole ollut lainkaan	2, Ei ole ollut riittävästi	3. En halua kertoa	4. Kyllä jonkin verran	5. Kyllä riittävästi

☐☐☐☐☐

16. Olen käynyt asiaa koskevissa koulutuksissa valmistumiseni jälkeen

1, En koskaan	2, Harvoin	3. En halua kertoa	4. Melko usein	5. Usein

☐☐☐☐☐

17. Mikäli olet käynyt asiaa koskevissa koulutuksissa valmistumiseni jälkeen, koitko ne tarpeelliseksi?

1, En ole kokenut tarpeelliseksi	2, Koin melko tarpeelliseksi	3. En osaa sanoa	4. Koin tarpeelliseksi	5. Koin erittäin tarpeelliseksi
--	---------------------------------	---------------------	---------------------------	------------------------------------

☐☐☐☐☐

18. Koetko tarvitsevasi lisäkoulutusta ko. aiheesta?

1, En koe tarpeelliseksi	2, Koen melko tarpeelliseksi	3. En osaa sanoa	4. Koen tarpeelliseksi	5. Koen erittäin tarpeel- liseksi
-----------------------------	---------------------------------	---------------------	---------------------------	---

☐☐☐☐☐

Kiitos !

Liite 3.

Seksuaalinen hyväksikäyttö on aina rikos, sen tiedämme, mutta kuinka moni tietää mikä on hyväksikäyttöä. Opinnäytetyössäni keskityn keski- ja lievästi kehitysvammaisiin henkilöihin, joilla on suuri vaara joutua ko. kohtelun uhriksi.

Kehitysvammaisten seksuaalinen hyväksikäyttö on tabu, josta ei haluta eikä saa puhua, näin siitä saadaan vaiettu todellisuus.

Kiitos sinulle jo etukäteen, kun suostuit vastaamaan kysymyksiini, jotka koskevat kehitysvammaisten seksuaalista hyväksikäyttöä.

Vappu Jokiranta

1. Tilastollinen kasvu Vaasan alueella aika välillä 2005-2011
2. Mikäli kasvua tai muutosta, siihen vaikuttavat syyt
  - asennemuutos ”normaaliväestössä” vrt. esim. 1990 loppua.
  - ilmitulleiden tapausten vaikutus, onko madaltanut ilmoituksen tekemistä.
3. Kuka on tehnyt ilmoituksen, kehitysvammainen itse, omaiset, henkilökunta, muu?
4. Sosiaalihuollon rooli.
5. Moniko tehdyistä ilmoituksista on johtanut toimenpiteisiin?
6. Tehdyn ilmoituksen haasteellisuus, ottaen huomioon asianomaisen henkinen kehitysaste, johon saattaa liittyä mielikuvituksen tuomat kuvitelmat. (elokuvat, Tv-sarjat, kuullut jutut, jne.)
7. Prosessin liikkeellelähtö, kun ilmoitus on tehty
8. Seksuaalisen turvakasvatuksen tärkeys kehitysvammaiselle nuorelle.
9. Poliisin ja tutkijan oma näkemys nykyisestä tilanteesta ko. aiheesta.
10. Hyväksikäyttäjän profiili, voidaanko lokeroida tekijät?
11. Tekijän sukupuoli, sukulaissuhteet, tuttavuus.
12. Kuinka tekijä valitsee uhrinsa, prosessin eteneminen hyväksikäyttöön.
13. Tuomiot.

